

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra tělesné výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Postavení československých sportovců v období komunistické totality

Position of Czechoslovak athletes during the Communist era

Bc. Martin Mužák

Vedoucí práce: PhDr. PaedDr. Ladislav Kašpar, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: D-TV

2019

Odevzdáním této diplomové práce na téma Postavení československých sportovců v období komunistické totality potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 5. 12. 2019

..

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování PhDr. PaedDr. Ladislavu Kašparovi, PhD. za jeho trpělivost, ochotu a cenné rady při vedení mé diplomové práce.

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce je postihnout fungování československého sportu v období komunistické totality a poukázat na nejvýraznější zásahy politiky do sportovního prostředí. Práce v první části podrobně popíše oficiální strukturu sportu v Československu a následně představí sport jako politický fenomén a z toho plynoucí intervence do jednotlivých sportovních odvětvích i života vybraných sportovních osobností. Práce představí jednotlivé sportovní osudy, které ilustrují jak státní propagandu, tak politickou perzekuci. V závěru práce postihuje, jak se sportovci přizpůsobovali nebo vzdorovali těmto státním zásahům do sportu.

KLÍČOVÁ SLOVA

českoslovenští sportovci

komunistický režim

Československý svaz tělesné výchovy a sportu

perzekuce ve sportu

státní propaganda

Československý olympijský výbor

ABSTRACT

The aim of this thesis is to cover Czechoslovak sport during the period of Communism and to point out the biggest cases of political intervention. In the first part it concentrates on the official sport structure in Czechoslovakia and describes sport as a political phenomenon, hence the political interventions in some of the sporting events and lives of some of the athletes. The thesis will describe some of the individual stories of athletes being persecuted or used in the communist propaganda. In the final part I explain how the athletes adapted to these conditions or how some of them even tried to stand up the regime.

KEYWORDS

Czechoslovak athletes

Communist era

Czechoslovak Union of PE and Sport

persecution in sport

state propaganda

Czechoslovak Olympic Committee

Obsah

Úvod.....	7
1 Cíle práce a použité metody	9
1.1 Cíle práce.....	9
1.2 Metody práce	10
2 Nástin vývoje tělovýchovy a sportu v Československu do roku 1938.....	11
2.1 Sport a tělovýchova do vzniku Československé republiky 1918	11
2.2 Tělesná kultura v době první republiky 1918-1938.....	12
2.2.1 Situace na Slovensku	15
3 Tělesná kultura a sport v letech 1938–1948	16
3.1 Sokol jako hrdinství	18
3.2 Situace na Slovensku	19
3.3 Sport a tělesná kultura v období Třetí republiky 1945-1948	20
3.4 Sokol a sjednocování tělovýchovy	22
4 Československý sport a tělovýchova v poutech totality 1948-1989	24
4.1 Propojení politiky a sportu	24
4.2 Sjednocení československé tělovýchovy a sportu	24
4.3 Československé spartakiády jako fenomén své doby	27
4.4 Olympismus v době totality	29
4.5 Emigrace a sport	30
4.6 Hokej jako politikum	33
4.6.1 „Únor 1950“	33
4.6.2 Hokej jako iniciátor politických změn.....	37
4.7 Situace ve sportu mezi lety 1968-89.....	39
4.8 Moskva 1980 a Los Angeles 1984.....	41

4.9	Závěr totalitní éry a transformace sportu po roce 1989	44
5	Biografie vybraných vrcholových československých sportovců a činovníků.....	46
5.1	Marie Provazníková.....	46
5.2	Emil Zátopek	51
5.3	Jan Kodeš	55
5.4	Věra Čáslavská	60
6	Diskuze	65
	Závěry	68
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	70
	Seznam příloh.....	77

Úvod

Již novodobý zakladatel olympijských her Pierre de Coubertin (1863-1937) předložil svou vizi působení sportu na společnost (Dovalil 2004). Byl první, kdo sport pochopil ve všech jeho společenských souvislostech a v kontextu moderní doby a kdo tuto vizi také dokázal úspěšně realizovat. Pierre de Coubertin vnímal sport jako odpovědný postoj k vyváženému tělesnému a duševnímu rozvoji svobodného člověka. I když i on si uvědomoval možnosti zneužití těchto sportovních ideálů.

Na rozdíl od Coubertina byly sport a tělovýchova představiteli totalitní moci správně pochopeny jako jeden z možných prvků zajišťující odpoutání se od často neradostné reality života v mocensky, nedemokraticky uspořádané společnosti. Z těchto důvodů byli a jsou sportovci, zejména vrcholoví, pro každý totalitní režim velmi důležití a potřební, a proto byli často nuceni čelit závažným morálním a etickým zkouškám. V nich se ctí obstáli jen někteří. Už jen proto, že totalitní režimy jsou do značné míry životaschopné díky ovládnutí širokých vrstev prostřednictvím strachu (Judt, 2008). Ochrana občanských a lidských práv má v totalitních režimech vždy silnou politickou dimenzi a nejde oddělit jedno od druhého. Občanské statečnosti se bojí každá totalita. Jakýkoli odpor v nehumánním režimu je postojem odvahy. „*Vystoupit proti němu zevnitř tak znamená riskovat zaměstnání, existenci a život, čehož se odváží jen skuteční hrdinové.*“ (Johnson 1991, s. 839)

V socialistickém Československu, stejně jako v ostatních socialistických zemích, si vedoucí činitelé dobře uvědomovali, že úspěšní sportovci by se pro komunistický režim a pro legitimitu jeho moci mohli stát podstatným integrálním prvkem. Sportovci by reprezentovali úspěchy režimu velmi zřetelně a srozumitelně pro nejširší vrstvy obyvatelstva. Aby bylo možné prostřednictvím sportu takto působit na široké masy, bylo nutno adorovat úspěšné sportovce a současně si takto zajistit jejich loajalitu. Tito sportovci se měli stát jakými novodobými hrdiny, ke kterým by mohly vzhlížet i ty vrstvy společnosti, mající ke stávajícímu zřízení vlažný nebo lhostejný vztah. Pocit hrdosti na novou socialistickou republiku by mohli úspěšní sportovci dokonce vzbudit i u těch spoluobčanů, kteří pro ni měli jinak jen odsudek a pohrdání. Proto režim věnoval značné prostředky (nejen finanční) na podporu nadějných sportovců. Totalitní stát pragmaticky

vyhodnotil, že poskytnout této skupině často značná privilegia (např. povolení cestovat na Západ) je pro jeho vnější obraz i vnitřní stabilitu mimořádně důležité.

Sportovci se pochopitelně také báli, možná v jistém smyslu ještě víc než řadoví občané, protože mohli více ztratit. Jejich každodenní úsilí prosadit se na sportovním poli a překračovat hranice sportovních limitů, snažit se vítězit, je možné a má význam pouze ve vrcholové soutěži s druhými. A tato možnost jim mohla být za neloajální postoje velmi snadno režimem odebrána. Jejich zájem byl proto bezprostředně spojený s určitým podvolením se stávajícímu režimu, které se stávalo součástí jejich sportovních perspektiv, úspěchů a kariér. Protestovat proti režimu bylo pro vrcholové sportovce snad ještě odvážnější než pro většinu občanů.

Zachovat si osobní identitu je v takovýchto podmínkách vždy mimořádně nelehké. Někdo to dokázal, někdo ne. „*Vždyť přece každý z nich byl nebo je jiný. Každý se potýkal s jinými soupeři, v jiné době.....Jejich cesta k úspěchům byla jen zřídka rovinná a hladká. Někteří dokonce nebyli ani tak čítankovými hrdiny – coby velké osobnosti měli také své osobité názory, životní krédo, někdy konflikty...Život přece není jednoduchý, žádný člověk není bez slabostí a bez chyb – ani člověk sportovní.*“ (Hanousek, Lacina 1987, s. 9)

Ostatně již Coubertin se nemýlil, když v roce 1894 napsal: „*Atletismus může rozpoutat vášně nejušlechtilejší i nejnižší, může podpořit vlastnosti nezištnost a ctižádost právě tak jako touhu po zisku, může být rytířský nebo zvrhlý, statečně mužný nebo zvířecký.*“ (Coubertin 1931 in 1977, s. 19)

1 Cíle práce a použité metody

1.1 Cíle práce

Hlavní cíl práce

Hlavním cílem této diplomové práce je představit strukturu a fungování československého sportu v období komunistické totality a poukázat na nejvýraznější zásahy politiky do sportovního prostředí.

Vedlejší cíle a úkoly práce

1. Stručně přiblížit historii a vývoj tělesné kultury a sportu v Československu do roku 1948.
2. Porovnat nacistické a komunistické zásahy do sportu a tělovýchovy.
3. Blíže prozkoumat vykonstruovaný soudní případ z roku 1950 s československou hokejovou reprezentací, jakož-to nejznámější politický zásah komunistické moci do sportovního prostředí.
4. Na příkladech jednotlivých sportovců poukázat, jak rozdílně přistupovali ke spolupráci s totalitním režimem.
5. Zamyslet se nad složitostí vzdorovat praktikám totalitních režimů u vrcholových sportovců (činníků).

1.2 Metody práce

Zvolené metody práce vždy úzce souvisejí s cílem zkoumání. V této diplomové práci byly proto využity metody kvalitativního výzkumu. Podle Hendla (2016) má tento typ výzkumu za cíl pochopení a přiblížení jednání aktérů a má přinést poznání o souvisejících událostech, jimiž se badatel zabývá.

Byly vyhledány a následně analyzovány primární historické písemné prameny z Archivu fondů Kanceláře prezidenta republiky, z fondu Ústavu pro studium totalitních režimů v jeho Archivu bezpečnostních složek a fondů Poslanecké sněmovny ČR. (viz. přílohy) *„Písemné prameny historickou skutečnost zachycují, vyjadřují a odrážejí v určitém výkladu, jehož podoba, důvody a smysl jsou důležité pro kritiku a interpretaci.“* (Hroch 1985, s. 142)

Pro zprostředkování daného historického období byla jako zásadní zdroj poznatků a informací využita historická analýza a následná interpretace relevantní odborné literatury zabývající se touto oblastí lidské činnosti ve zkoumaném časovém úseku. Okrajově byly použity sekundární zdroje (internetové). Dané poznatky byly následně prezentovány chronologicky.

K lepšímu pochopení fungování totalitního režimu v oblasti sportu a tělesné kultury a ilustraci tohoto historického úseku byla dále využita metoda individuální biografie. Jejím prostřednictvím lze osobní zkušenosti jedince, jeho jednání a postoje vztáhnout k celkovému fungování společnosti. *„Život jedince nás zde zajímá v jeho všestranných souvislostech k okolnímu životu jako sonda, jejíž pomocí se chceme dopracovat k hlubším poznatkům o některých složkách společenského vývoje.“* (Hroch 1985, s. 246)

Biografií čtyř vybraných výrazných sportovních osobností té doby lze dobře postihnou nelehké, často obtížně morálně řešitelné situace, do kterých se díky tehdejšími mocenskými praktikám dostávaly. *„Při aplikaci biografické metody nás zajímají nejen uvědomělé motivace a postoje, ale také, či dokonce především, motivace, které si jedinec uvědomoval jenom zčásti a obvykle ve zkreslené poloze.“* (Hroch 1985, s. 248)

2 Nástin vývoje tělovýchovy a sportu v Československu do roku 1938

2.1 Sport a tělovýchova do vzniku Československé republiky 1918

První polovina devatenáctého století ještě neznala, aby prostřednictvím sportu a tělovýchovy byly ovlivňovány široké vrstvy společnosti. V českých zemích byla významným mezníkem v této oblasti šedesátá léta 19. stol. Vrcholem obrozeneckých a spolkovacích snah se stal rok 1862, kdy v Praze vznikl první tělocvičný spolek. Ten byl založen dr. Miroslavem Tyršem (1832-1884) s prvním zvoleným starostou spolku Jindřichem Fügnerem (1822-1865). Tento spolek byl o dva roky později nazvaný Sokol. Podstatou Sokola nebylo závodění a soutěžení, ale prostřednictvím pěstování tělesné zdatnosti mravní sjednocení a celkové povznesení a posílení českého národa. (Ottův slovník naučný, 1905, díl XXIII.)

Až do přelomu 19. a 20. stol. se Sokol omezoval na masové zakládání jednot sokolských v ostatních českých a moravských městech a obcích a na přípravy a úspěšnou realizaci prvních sletů (1882, 1891, 1895). Spolek se také snažil založením obdobných sokolských organizací v cizině, konkrétně v Lublani, Záhřebu, Lvově, a dokonce v St. Louis posílit myšlenku slovanské vzájemnosti.

Koncem 19. stol se začala v rámci Sokola i nezávisle na něm rozvíjet samostatná činnost nově zakládaných sportovních klubů podle jednotlivých sportovních odvětví (Kvaček a kol. 1990). Tyto sportovní kluby a spolky ale byly na rozdíl od dalších, později vzniklých politicky orientovaných masových tělovýchovných organizací – Dělnické tělovýchovné organizace (DTJ, 1903) a katolického Orla (1909) – převážně apolitické. (Grexa, Strachová 2011)

Česká společnost se také sjednotila v myšlence novodobého olympismu, kterou v roce 1892 znovuoživil Coubertin. Vrcholná mezinárodní soutěž měla přispět k demokratizaci, míru a sblížení všech lidí rozdílných ras a národů. Češi obesílali své sportovce na Olympijské hry již od roku 1900 a Český olympijský výbor byl zásluhou Jiřího Gutha Jarkovského (1861-1943) vůbec první českou organizací uznanou v mezinárodním měřítku.

Novým fenoménem na konci 19. století se stalo také organizované turistické hnutí (Klub českých turistů, založen 1888) a upevňování mravních zásad a národní identity u dětí a mládeže prostřednictvím skautského hnutí (Junák, založen 1914). Waic (2018) však upozorňuje, že se sice obě zmíněné formy turistiky do oblasti tělesné kultury tradičně řadí, ale pohybové aktivity jsou jejich méně zřetelnou stránkou.

2.2 Tělesná kultura v době první republiky 1918-1938

Ačkoli sport a tělovýchova vždy formálně lpěly pouze na nestrannosti, humanitě a rovnoprávnosti, jejich rozvoj je i v nově vzniklém Československu nezbytné vnímat v širším politickém, sociálním a kulturně historickém rámci. Demokratizace života a celkově zlepšující se životní podmínky zejména v druhé polovině 20. let minulého století znamenaly mj. poprvé i u méně majetných skupin obyvatel volný čas, který bylo možné právě sportem smysluplně vyplňovat. Sport a tělovýchova byly nadále spíše doménou měst, ale jako nová významná složka se dostává do každodennosti nejširších společenských vrstev (Roubal 2018). Nový československý stát si byl vědom zvyšující se úlohy sportu a tělovýchovy v životě jeho obyvatel, proto již v roce 1918 bylo vytvořeno Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Povinná školní tělesná výchova se také dostává do osnov národních a středních škol, ale na vysokých školách měl sport dobrovolný charakter (Grexa, Srachová 2011).

Postoj československých Němců byl určen pocitem menšiny, která v novém státě ovšem čítala přes tři miliony obyvatel. Zájem výrazně se prosadit v novém státě se odrážel i v oblasti sportu a tělovýchovy. V Sudetech Německý svaz turnerů i další sportovní spolky nadále úspěšně usilovaly o zachování svojí národní suverenity a autonomie. Mnohdy ale našly i prostor pro spolupráci s českými sportovními svazy bez ohledu na národní příslušnost (Waic 2018). Při řešení problémů s postoji německých sportovních svazů k československému sportu sehrál úspěšnou úlohu po válce znovu aktivně působící Československý olympijský výbor (ČSOV), když např. zprostředkoval účast československých sportovců německé národnosti na OH (Kössl 1977). ČSOV také v roce

1935 úspěšně odmítl snahu zástupců Německa v MOV o autonomní vystoupení sudetoněmeckých sportovců v rámci naší výpravy na zimních OH v Ga-Pa a letních OH v Berlíně 1936 (Český olympismus, kol. autorů 1999).

Nové spojenectví s USA ve Velké válce i po ní se promítlo v přítomnosti křesťanských spolků YMCA¹ a YWCA², které přinesly ve dvacátých do Československa rozšířené povědomí o americkém životním stylu i nových sportech, pěstovaných v USA (basketbal, volejbal).

V květnu 1921 díky značné síle marxistické levice vznikla Komunistická strana Československa (KSČ), která od svého počátku vystupovala na poli sportu velmi autoritativně. Její, v té době pouze okrajovou, ideou možná mělo být překonání třídních rozdílů prostřednictvím sportovních aktivit, ale prostor pro její uplatnění zaplnila nesenášenlivou ideologií. To se v této oblasti promítlo do fungování stávající sociálně demokratické Dělnické tělovýchovné jednoty (DTJ) a nově vzniklé Federace dělnických tělocvičných jednot (FDTJ). Komunisté prosadili přímé napojení své politiky na FDTJ a její začlenění do Moskvou řízené Rudé sportovní internacionály. Díky tomu čelila FDTJ postupnému odlivu svých členů, kteří nezastávali krajně levicové postoje, podřízenost Moskvě a potažmo ÚV KSČ. Svého největšího úspěchu tak nová komunistická tělovýchova v Československu zaznamenala paradoxně hned na svém začátku, když se FDTJ podařilo uspořádat poměrně velmi zdařilou I. spartakiádu již v červnu 1921 v Praze Na Maninách. *„Při závěrečné scéně Vítězství revoluce, která jednoznačně ukázala, že proletariát se nevzdal revolučních myšlenek, cvičenci i obecnostvo dali rozhodujícím způsobem najevo, že věří ve vítězství svého spravedlivého boje pod vedením nové, nekompromisní revoluční vůdkyně Komunistické strany Československa.“* (Perútka 1980, s. 115) FDTJ záhy zcela podřídila obsah své původní činnosti politickým cílům, zejména získávání nových členů do KSČ z řad mladých lidí (Waic 2018). Rudý étos třídního boje, nezastřeně prostupující činnost FDTJ, byl však faktickým porušením tehdy dosud platného spolkového zákona č.134 z roku 1867 O právu spolčovacím, a tedy důvodem pro tehdejší státní aparát k oficiálnímu

¹ Young Men's Christian Association – křesťanské sdružení mladých lidí (mužů). Založena roku 1844 v Londýně. Nejstarší a největší mládežnická organizace na světě. (Grexa, Srachová 2011, 82)

² Young Women's Christian Association – křesťanské sdružení mladých žen. Založena v Londýně 1855. (Grexa, Srachová 2011, 82)

omezování činnosti FDTJ. Obě sportovní organizace zaměřené na dělnické obyvatelstvo tak nikdy nenalezly elementární sílu, aby se integrovaly, a to ani koncem 30. let v přímém ohrožení fašistickou mocí.

Sokol byl naproti tomu kontinuálně vnímán jako respektovaná, státotvorná tělovýchovná organizace, která pomáhala při konstituování nového státu (Grexa, Strachová 2011). Nadále jí prostupovala idea nadstranickosti, díky níž si Československá obec sokolská (ČOS) podržela všenárodní charakter i respekt. Ve svých politických plánech na případnou obranu republiky se Sokolem počítali i oba meziváleční českoslovenští prezidenti. Nicméně Sokol se v soukolí dějin dostal v polovině 30. let do rozporu s přáním vlády a prezidenta Edvarda Beneše ohledně účasti československých sportovců na OH v Berlíně 1936. S ohledem na Hitlerem nikdy nezakryvané expanzivní plány, včetně vylučování německých židovských sportovců z občanských a spolkových aktivit, se světová (zejména levicová) veřejnost stavěla proti uspořádání olympiády v Berlíně 1936. Tyto hlasy zaznívaly velmi zřetelně i v Československu³. Prezident Beneš však z obavy z diplomatických i faktických důsledků případné absence našich sportovců na OH v Berlíně aktivně podporoval jejich účast. Stejně tak naši účast na OH v Berlíně podporoval Guth Jarkovský.

Nicméně protesty proti olympiádě ve většinové veřejnosti se v Československu stupňovaly. Nabídku na hromadné sokolské vystoupení na berlínské tělovýchovné slavnosti v rámci OH činovníci Sokola nakonec odmítli s ohledem na hrdé národní a vlastenecké zaměření jeho členské základny a její veřejně deklarovaný nesouhlas. Sokolové vyjádřili důsledně a velkolepě své národnostní postoje a odpor k fašismu mobilizací značné části ohroženého národa také prostřednictvím X. všesokolského sletu v červenci 1938. V této mezinárodní situaci Sokol právem vtiskl svému hnutí charakter odporu proti nacismu a válce a hrdosti k československému národu. Odvaha a vytrvalost, ke kterým nabádaly jeho zásady, se měly záhy osvědčit. „*Do roku 1938 vstupovali členové Sokola semknuti, odhodláni a připraveni, podobně jako v roce 1918, splnit svoji vlasteneckou povinnost.*“ (Uhlíř, Waic 2001, s. 2)

³ V roce 1935 vznikl např. v Praze přípravný výbor pro přeložení OH z Německa. (Český olympismus, kol. autorů, 1999)

2.2.1 Situace na Slovensku

Po vzniku Československé republiky se i ve vztahu ke sportu začaly projevovat dopady sjednocení hospodářsky i národnostně různorodých území. Slovensko bylo do značné míry odkázáno na hospodářskou i kulturní pomoc českých zemí, stejně tak i v oblasti tělesné kultury byla jeho tradice méně rozvinutá. Od roku 1919 začala na Slovensko za účelem podpory nového státu a rozvoje hospodářství a vzdělanosti odcházet česká, převážně středostavovská inteligence. Tito především lékaři, úředníci, učitelé sebou přinášeli i svoje nadšení pro sport a tělovýchovu (Perútka 1980). Díky nim se na Slovensku rozšiřovalo nejprve sokolské hnutí, jeho činovníci byli často představiteli nově utvořeného státního aparátu. Na rozdíl od českých zemí zde ale Sokol nikdy takový vliv nezískal, byť ve třicátých letech byl i na Slovensku největší tělovýchovnou organizací. Taktéž rozvoj jednotlivých sportovních svazů na Slovensku zaostával. Významně tam ovšem pronikaly prvky katolické tělovýchovy zprostředkované českým a moravským Orlem, který začal v nové republice značně rozšiřovat svoji působnost. Vleklé spory o národní autonomii se ale promítly i do jeho činnosti, kdy v první polovině 30. let došlo na Slovensku k jeho rozštěpení (Grexa, Srachová 2011, Perútka 1980).

3 Tělesná kultura a sport v letech 1938–1948

Když na základě Mnichovské dohody z 29. na 30. září 1938 došlo k expanzivnímu připojení pohraničních území Československa k hitlerovskému Německu, změnil se veškerý hospodářský i společenský život země, včetně oblasti sportu a tělovýchovy. Následně došlo k velkým posunům a změnám i v oblasti skautingu a turistiky.

Na ohroženost a nespravedlnost reagovala většina tělovýchovných jednot i sportovních svazů snahou o sjednocení a spolupráci. ČSOV měl představu o jednom celonárodním spolku pro všechny oblasti tělesné kultury. „*Jako stát všemi opuštěný potřebujeme však jednotu, neboť v jednotě je síla. Nečiňme rozdílů mezi tělocvikem a sportem...Spojme se proto v jeden celek pevně organizovaný.*“ (Český olympismus, kol. autorů 1999, s. 69) Již v říjnu 1938 vznikl Jednotný výbor československých sportovců a tělovýchovné jednoty utvořily Svaz občanské pohotovosti. K tomuto zastřešujícímu orgánu se připojily i skautské organizace. Také československá vláda usilovala o sjednocení tělovýchovy v čele s jejím ministerským předsedou Rudolfem Beranem (Kössl, Krátký, Marek 1986). Ustanovit zastřešující orgán obou těchto vrcholných organizací ale již nacistická garnitura neumožnila. Nacisté v Praze také rozhodli, že český sport nesmí mít žádné zastoupení v mezinárodních organizacích a svazech.

Po vzniku Protektorátu v březnu 1939 nebylo zřejmé, zda sport a sportovní kluby, do té doby víceméně apolitické, budou moci v zdánlivě neokleštěné podobě existovat dál. Sport byl chápán nacistickou mocí jako ventil národních citů a odvádění pozornosti od politického a národnostního útlaku. Sportovní spolky sice nestály v centru represivních opatření říšskoněmeckých úřadů, ale vyhrocená politická situace ovlivnila i jejich činnost zásadním způsobem. Vezměme zde v úvahu např. redukci členské základny a majetku sportovních spolků, způsobenou odtržením Sudet po 30. září 1938. Nebo nucené ukončení členství ve sportovních klubech a spolcích pro občany židovského původu (např. sportovní organizace Makkabi). V domácím i zahraničním odboji také zahynuly stovky sportovců a sportovních funkcionářů (Janecký a kol. 1968). Popraveni byl např. vynikající atleti Josef Svoboda Tuřanský (1940) nebo za schvalování atentátu na R. Heydricha Emil Rošický (1942). Po

útěku do Francie zemřel král akrobatického nebe letec František Král (1940) a mnoho dalších.

Po brutálním zásahu 17. listopadu 1939 a následném uzavření českých vysokých škol němečtí okupanti zakázali činnost vysokoškolských sportovních klubů. Řada sportovců byla také v dalších letech nuceně nasazena na práci do Říše. Na školách byla zároveň zrušena veškerá branná výchova, která byla zavedena před válkou v roce 1937. „*Nacisté odstranili ze školní tělesné výchovy vše, co by mohlo brannou výchovu ve škole i mimo ni připomínat, co by oslabovala Hitlerův plán z října roku 1940 na postupnou likvidaci českého národa. Do aktivního boje proti těmto cílům fašistů se zapojilo i mnoho statečných učitelů tělesné výchovy, z nichž četní zahynuli v nacistických mučírňách.*“ (Kössl, Krátký a Marek 1986, s. 179)

I s ohledem na represe vůči tělovýchovným jednotám (viz dále) a na nepořádání OH ve válečné době ČOV postupně omezoval svoji činnost a 29.dubna 1943 se dobrovolně rozpustil.

Již po mnichovském diktátu byla zrušena komunistická tělovýchovná jednota FDTJ, naopak dělnický Svaz DTJ mohl fungovat po celou dobu jako výraz podbízení se dělníkům v Protektorátě, kde byla jejich práce ve válečném průmyslu pro chod Říše nezastupitelná. Kössl, Krátký, Marek (1986) uvádějí, že se řadoví členové DTJ zapojovali převážně do odboje prostřednictvím komunistických odbojových skupin a celkem jich bylo popraveno, umučeno nebo padlo v boji zahraničních armád 1164.

Junák byl zrušen již v roce 1940 symbolicky na výročí vzniku republiky 28. října, z příkazu říšského protektora K.H. Franka. Již v létě tohoto roku byly zakazovány prázdninové tábory. Někteří skauti našli azyl např. v Klubu českých turistů (KČT), mnozí v Sokole. V ilegálním odboji doma i za hranicemi jich zahynulo okolo sedmi set.

Orel byl zakázán ve dvou fázích, nejprve dne 30. listopadu 1941 na Moravě, v Čechách byl rozpuštěn 30. září 1942. Následně během 2. světové války padlo 332 členů Orla (Grex a Strachová 2011). Mezi jeho nejznámější oběti patří výsadkáři Josef Bublík a Jan Kubiš, oba padli v kryptě kostela Cyrila a Metoděje dne 18. června 1942 v boji za naši svobodu v Praze, Resslově ulici.

3.1 Sokol jako hrdinství

Největší příspěvek naší svobodě ve své historii přinesly během druhé světové války masové tělovýchovné jednoty, zejména Sokol. Sokol – vynikajícím způsobem propracovaná hierarchie masové, nadstranické, do většiny měst a vesnic zasahující spolkové organizace s nejvyšším kreditem u většiny národa, nemohl nevadit nacistické moci. Navíc dvacet let bylo uchováno v národní paměti, že Sokolové do značné míry zastoupili v říjnu 1918 armádu při vzniku samostatné Československé republiky při přebírání moci. Nadto byl po obsazení Sudet do nové vlády povolán jejím předsedou gen. Janem Syrovým starosta Obce sokolské, tedy její nejvyšší činovník, Stanislav Bukovský⁴. V tomto úřednickém kabinetu získal post ministra bez portfeje.

ČSO se zapojila do odboje ihned od počátku září 1938. Sokolská rezistence již v roce 1939 prostupovala z Tyršova domu prostřednictvím utvořené podzemní organizace Obec sokolská v odboji (OSVO) sokolskými župami po celé Republice (Uhlíř a Waic 2001). Sokolský odboj byl pod stále horším tlakem protektorátních úřadů, přesto spolupracoval s nejvýznamnějšími domácími odbojovými organizacemi, jako byly např. Obrana národa, Petiční výbor Věrní zůstaneme, Zemský národní výbor, Ústřední vedení odboje domácího. Již 12. dubna 1941 byl vydán říšským protektorem příkaz k zastavení činnosti České obce sokolské z důvodu „že sokolská vystoupení jeví zcela jednoznačně nepřátelský postoj vůči Německu. Mezi osobami, které byly zatčeny při likvidaci jednotlivých skupin odporu, nachází se značný počet vedoucích činovníků Sokola.“ (Uhlíř a Waic 2001, s. 65). Přes tento zákaz a zatýkání v jeho řadách Sokolové nadále odvážně konspiračně pracovali. Proto ihned 28. září 1941, první den po svém nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora, dal Reinhard Heydrich příkaz v rámci výjimečného stavu stanným soudům příkaz k popravě významných sokolských funkcionářů, např. generála Josefa Bílého (1872-1941). V dalších dnech následovali další, např. náčelník Sokola a iniciátor jeho odbojové činnosti dr. Augustin Pechlát (1877-1941) nebo další významný sokolský odbojář prof. Vladimír Groh

⁴ Později zavražděn v plynové komoře v Osvětimi roku 1942.

(1995-1941). V noci ze 7. na 8. října téhož roku byla spuštěna Akce Sokol, při které bylo zatčeno 1 500 Sokolů, následně deportovaných do Osvětimi. Zde jich zemřelo téměř 90 %.

8. října 1941 dal také Heydrich „Výměrem o rozpuštění sokolské organizace“ rozkaz k rozpuštění Sokola a propadnutí veškerého jeho majetku. Snad nejznámější je podpora a následná krutá represe činovníků i řadových členů a členek Sokola a jejich rodin v rámci odbojové organizace Jindra při podpoře parašutistů, kteří byli vysazeni na území Protektorátu za účelem provedení atentátu na Heydricha. Celkem bylo Němci zavražděno a na pražských barikádách v květnu 1945 padlo kolem 4 tisíc Sokolů a Sokolek. Vězněno jich bylo přibližně 11 tisíc.

„Podřadný“ národ se velkou měrou díky hrdinným tělovýchovným jednotám i jednotlivým sportovcům zařadil k vítězům. ... A přece byl do pouhého měsíce odboj (domácí, poz. aut.) odbyt tak dokonale, utřeli mu hubu tak čistě, jako by ho nikdy nebylo. Jak dovedně ho naše emigrace uměla uklidit ze své cesty k moci!“ (Černý 1992, díl III., s. 24)

3.2 Situace na Slovensku

Již 10. března 1939 došlo na Slovensku ke vzniku samostatné Slovenské ústřední sportovní rady, kterému předcházela vznik slovenských sportovních svazů. Slovenský sport se tak organizačně osamostatnil (Kössl, Krátký a Marek 1986).

Ústavním zákonem č. 299/1938 Sb. o autonomii Slovenskej krajiny získala slovenská vláda záhy po Mnichovu faktickou nezávislost. Tyto zásadní společensko-politické změny se promítly i do sportovní oblasti. Již na počátku tzv. Slovenského štátu byly rozpuštěny všechny dělnické tělovýchovné jednoty. Protičeské nálady se odrážely také na činnosti Sokola, kdy byly učiněny vážné pokusy o vytvoření samostatného slovenského Sokola, odtrženého od československého ústředí ČOS. Během několika dnů musely náhle opustit Slovensko⁵ tisíce českých učitelů, lékařů, úředníků a dalších zástupců inteligence, kteří po roce 1918 přišli budovat slovenské školství a infrastrukturu a povětšinou tam byli i

⁵ od října 1938 do konce druhé světové války to bylo přibližně 63 tisíc Čechů a Moravanů (Drchal, Euro 12, 2019)

průkopníky a činovníky Sokola nebo Orla. Tím došlo k vážnému ochromení obou těchto tělovýchovných spolků. V prosinci 1938 nakonec došlo vládním nařízením slovenské vlády k úplnému rozpuštění všech tělovýchovných jednot na území Slovenska a jejich nucenému sjednocení v Hlinkově gardě (Perútka, 1980). Tělovýchovná činnost tohoto typu zcela zanikla, dále se pěstovat pouze sport nebo turistika (Kössl, Krátký a Marek 1986).

Po vyhlášení autonomie také začaly zanikat československé sportovní svazy a vznikat samostatné slovenské sportovní svazy a kluby podle jednotlivých sportovních disciplín. Také tyto slovenské svazy se musely vyrovnat s tím, že mnoho českých funkcionářů z nich bylo vypuzeno (Janecký a kol. 1968). Po odtržení Slovenska 14. března 1939 byly veškeré kontakty s českými a moravskými sportovními jednotami přerušeny.

3.3 Sport a tělesná kultura v období Třetí republiky 1945-1948

Sjednocení a semknutí československého národa a jeho všech obyvatel po ukončení války mělo nahradit parciální zájmy a roztržičnost politických stran, které dle většiny národa přispěly k tragédii Mnichova. Záhy po osvobození republiky zanikly všechny spolky německé, maďarské a fašisticky orientované. Nově vzniklá Národní fronta měla pod sebe sjednotit všechny politické strany a společenské organizace. Poválečný optimismus tomuto trendu nahrával, spolkový život se obnovoval, spolky se spontánně rozrůstaly a sjednocovaly do masových organizací.

Také československá tělovýchova a sport měly jít cestou tohoto základního principu. Stále mocnější a vlivnější komunistická strana si dobře uvědomovala, že sport a tělovýchova jí může sloužit k tomu, aby ve společnosti promyšleně spoluvytvářela nového člověka, budovatele socialismu. *„KSC v roce 1945 vycházela z toho, že i na poli tělesné výchovy je nutné uskutečňovat revoluční přeměny vyplývající z národní a demokratické revoluce. Proto i v intencích Košického vládního programu plně podporovala úsilí o sjednocení všech tělovýchovných, sportovních a turistických organizací.“* (Sportovní sláva, kol. autorů 1971, s. 5)

Ihned 5. května 1945 začaly tyto snahy nabírat základní obrysy, navíc byly ve shodě s představami jednotlivých tělovýchovných jednot. Zástupci ČSOS, Svazu DTJ, FPT (Federace proletářské tělovýchovy) a Všesportovního výboru toho dne vytvořili Ústřední národní tělovýchovný výbor a vydali svolání „Sjednocením tělovýchovy k budování nového Československa.“ (Grexa a Strachová 2011)

Komunisté, stejně jako nacisté, ovšem také věděli, že autonomně působící masové organizace mohou sice dobře posloužit pro jejich záměry, mohou ale také být velkou hrozbou, pokud by se odmítly podvolit. Již od počátku se od těchto sjednocovacích aktivit distancoval katolický Orel. Kladně se k nim nestavěl ani Junák (toho se podařilo včlenit v roce 1948 do Svazu čs. mládeže) a fotbalové kluby. Tyto snahy po tzv. organickém sjednocení následně odmítalo i Slovensko, pro které zejména Sokol byl připomínkou nechtěného čechoslovakismu, a požadovalo autonomii slovenské tělovýchovy a sportu. Proto také již 23. května 1945 Slovenská národní rada rozhodla neobnovit předválečné tělovýchovné spolky, aby mohlo dojít k vytvoření jediné organizace pro celé Slovensko (Perútko 1980). Na základě těchto neúspěchů vznikla v březnu 1946 dohoda na vzniku Československého tělovýchovného svazu jako jednotící organizace, která měla sloučit na tzv. federativním principu všechny kluby, svazy i spolky s tím, že budou mít právní samostatnost a autonomii. Avizovaná pluralita (zejména díky odporu čs. Orla k bezvýhradnému sjednocení) byla do značné míry zachována (Kalous a Kolář 2015).

Po neúspěšné snaze KSČ vytvořit jedinou sportovně-tělovýchovnou organizaci ve výhradně vlastní režii, změnilo její vedení taktiku. Od konce roku 1946 důrazně doporučilo svým členům a sportovcům vstupovat hromadně do Sokola. Klement Gottwald nebo Ludvík Svoboda šli příkladem. KSČ dokonce svoji FDT k překvapení mnoha svých členů nařídilo rozpustit. *„Komunisté měli v mocenském zápase oproti ostatním stranám, spolkům atd. jednu výhodu – neměli žádné zábrany. Chovali se vždy tak, jak jim velela taktika o moc. Dokázali ze dne na den měnit jednání a argumentaci podle pokynů ústředního výboru. Stranická disciplína je zavazovala tyto pokyny plnit, ne o nich přemýšlet.“* (Uhlíř a Waic 2001, s. 113)

3.4 Sokol a sjednocování tělovýchovy

Oproti tomu se nadstranický Sokol nadále opíral o vznešené myšlenky demokracie a vlastenectví, ke kterým se hlásila většina jeho masové základny. Proto nemohl v konkurenci s ambicemi a metodami KSČ uspět. To se ukázalo nejzřetelněji v Únoru 1948. Tzv. Akční výbory, které komunisté začali ihned po převzetí moci vytvářet, ovládly i Sokol. Akční výbor ČOS vyzýval k plné podpoře nové republiky a nové vlády v čele s Klementem Gottwaldem. Komunisté dosazováním Akčních výborů s neomezenými pravomocemi do jednotlivých žup zahájili personální čistky. *„Jejich cílem bylo rozvrátit tradiční sokolské struktury a změnit život sokolských jednot. Dobře si totiž uvědomovali, že sokolská organizace je pevně spjata s hodnotami demokracie a individuální svobody, které komunisté zavrhnou. Byli odhodláni všechny projevy svobodné sokolské vůle potlačit a jejich nositele zničit nebo zastrašit.“* (Uhlíř a Waic 2001, s. 136)

Ústřední akční výbor Sokola, později tzv. sokolské komise Akčních výborů Národní fronty, se začaly aktivně podílet na budování nového socialistického sportu, který měl přispět k budování socialismu. Sjednocování československé tělesné výchovy pod taktovkou KSČ již nic zdánlivě nestálo v cestě. Přesto je zaznamenána určitá počáteční zdrženlivost při ovládnutí Sokola v porovnání s jeho pozdějšími rozsáhlými represemi v intencích KSČ i StB, viditelnými např. při (ne)účasti Sokolů na pohřbu E. Beneše v září 1948 Sezimově Ústí.

Důvodem pozdržení násilí byl blížící se XI. Vsesokolský slet. Ten byl plánovaný již od konce války a státem štědře podporovaný a dotovaný. Tento důvod si dobře uvědomovala Marie Provazníková (1890-1991, viz. kapitola 5.1) náčelnice Sokola a známá odpůrkyně režimu, která následně během OH 1948 v Londýně emigrovala: *„Mimo to bylo jasno, že Sokol po puči dlouho nepřežije. Když přes přípravy na slet, který si přála jak strana, tak vláda, si troufali na tak drastické zásahy akčních výborů, co budou dělat po sletu, až pominou ohledy na jeho úspěchy? Bylo mi jasné, že XI. Slet bude rozloučením se Sokolem na dobu, jejíž délku jsme nemohli odhadnout. Ať bude jakkoliv dlouhá, chtěla jsem, aby to bylo rozloučení slavné a nezapomenutelné. Přála jsem si, aby vzpomínky na tento poslední slet před nástupem temna udržely v myslích pamětníků víru ve všechno, k čemu nás Sokol vedl, a víru v konečné vítězství hodnot, ke kterým nás vychovával. A kdyby čekání mělo být*

delší než naše životy, přála jsem si, aby pamětníci tohoto sletu přenášeli svou víru a lásku na své děti vyprávěním o jeho kráse. Proto jsem chtěla mít slet, a proto jsem ho chtěla mít co nejkrásnější a nejslavnější.“ (Dostál 1988, s.16) Tento slet se konal od 10. června do 6. července 1948. Finanční náklady, které byly na tento účel vládou poskytnuty, se pohybovaly ve stovkách miliónů a byla za ně očekávána loajalita a semknutí s novým režimem. Očekávání se ale nenaplnila. Došlo k mnoha incidentům, kterým strana nedokázala zabránit. Provolávání hesel (např. Ať to slyší celý svět, Beneš musí na Hrad zpět) nebo odvrácení hlav Sokolů od hlavní vládní tribuny na Staroměstském náměstí při závěrečném pochodu Prahou. *„Po skončení sletu už nic nebránilo straně a vládě, aby ukázala svou moc. Zatýkáni začalo vlastně už při cvičení žactva, kdy cvičitelé byli zatýkáni hned, jak prošli odchodovou branou cvičiště. Byli zatýkáni i bratři, kteří vůbec nebyli na sletu v Praze, pro podněcování k demonstracím.*“ (Provazníková 1988, s. 19) Podle Smetany (Dějiny a současnost 2006, č. 6) bylo jenom v průběhu sletu zatčeno za své nepřátelské úmysly 237 lidí a do vězení komunisté poslali 187 z nich. Následovaly další represe, nátlaky ke spolupráci a hledání domnělých nebo skutečných nepřátel.

Stejně jako v roce 1938 se i v roce 1948 národ prostřednictvím Vsesokolského sletu semkl a rozloučil se svobodou. Dalších čtyřicet let platilo, že *„politické vítězství KSC a Národní fronty Čechů a Slováků v Únoru 1948 vytvořilo pevné podmínky pro budování socialistické společnosti. Světonázorovým a ideovým základem tělesné kultury je marxismus-leninismus a marxisticko-leninské učení o všestranné výchově, zaměřené na přípravu občanů – budovatelů a obránců socialistické vlasti a organizačním základem je jednota a vzájemná provázanost povinných a dobrovolných forem tělesné výchovy.*“ (Perútka, 1980, s. 162)

4 Československý sport a tělovýchova v poutech totality 1948-1989

4.1 Propojení politiky a sportu

Ze své podstaty demokratický duch sportu je v každém nedemokratickém režimu do jisté míry okleštěn. I na tom, jak oba totalitní režimy, nacistický i komunistický, manipulovaly veřejností prostřednictvím sportu, lze dobře vysledovat jejich mnohé podobné nebo shodné rysy (Grexa a Strachová 2011). Oba režimy toužily všechno řídit, sport a tělovýchovu nevyjímaje, oba při tom využívaly nátlaku, strachu a donucování.

Také státní moc v Československu si po Únoru 1948 programově vytkla výlučným systémem jedné strany dostat všechny oblasti lidského života pod vlastní kontrolu, aby je mohla ovládat a kontrolovat. A to i prostřednictvím násilí. Sport a tělovýchova nebyly výjimkou. Nový režim správně viděl ve sportu a tělovýchově nejen prostředek šíření komunistické ideologie, ale i způsob, jak dát nejširším masám přijatelné odpoutání se od neradostné reality. Režim si uvědomoval politický rozměr a dopad sportu na každodenní vnímání jeho občanů, a představoval tak pro něj významnou oblast zájmu. Sport byl podporován komunistickým režimem od jeho nástupu k moci. Jeho podřízení se komunistickému režimu v různých podobách platilo po celou dobu vedoucí úlohy KSČ v našem státě. Podle současného předsedy Českého olympijského výboru Jiřího Kejvala „nemůžeme dál zavírat oči a tvářit se, že se nás totalita sportu netýkala. Že byl apolitický, když po čtyři desítky let bylo v této zemi podřízeno režimu úplně vše.“ (Kejval in: Připraven k práci a obraně vlasti!, kol. autorů 2014)

4.2 Sjednocení československé tělovýchovy a sportu

Organické sjednocení československé tělovýchovy se stalo jednou z politických priorit nového režimu. (Kössl 1977, též Perútka 1980). Hned těsně po převzetí moci komunistickou stranou v Únoru 1948 začaly vznikat v jednotlivých sportovních organizacích, tělovýchovn

ých oddílech a jednotách včetně Sokola akční výbory Národní fronty. Již za tři dny po převratu, tedy 28. února 1948, Ústřední akční výbor Československé obce sokolské začal se sjednocováním všech tělovýchovných a sportovní organizací na našem území. 31. března 1948 se rozhodlo o sjednocení veškeré tělovýchovy a sportu do jedné jediné organizace a bylo vyhlášeno budování jednotné tělovýchovné organizace (Kössl 1977). „Obrozený Sokol“ s vlastním Akčním výborem se jevil pro tuto příležitost jako nejprůhodnější (Smetana, Dějiny a současnost 2006, č. 6). Také značný majetek všech sportovních spolků byl převeden do nově sjednoceného Sokola. V roce 1948 začaly nově vznikat armádní tělovýchovné kluby (ATK), které dotvářely nově vzniklou centralistickou strukturu sportu a tělovýchovy a směřovaly nejprve zejména na sportovce v základní vojenské službě.

„Socialistický systém je obecně charakterizován jednotou ideologických a vědecko-metodických základů a jednotu systému organizace a řízení. Má tyto charakteristické rysy: masovost, všestrannost, vědeckost, jednotu obsahu a cíle, stranickost a internacionalismus. V socialistických zemích byly vytvořeny základy pro jednotné řízení všech forem tělesné kultury, povinné i dobrovolné, organizované státními i dobrovolnými organizacemi, a institucemi od škol přes armádu až po mládežnické, odborové a tělovýchovné organizace.“ (Kössl, Krátký a Marek 1986, s. 188)

Proklamovaná jednota všech sportovních klubů, oddílů a spolků se postupně stávala skutečností, zejména proto, že oficiálně organizovaně (závodně, vrcholově) sportovat nebo vykonávat tělovýchovnou činnost mimo oficiální struktury bylo téměř nemožné. Podle Kalouse a Koláře (2015) ale sjednocování naší tělovýchovy pro její značnou organizační obtížnost trvalo až do roku 1949. 14. července 1949 byl přijat klíčový zákon č. 187/1949 Sb., o státní péči o tělesnou výchovu a sport, kterým byl zřízen Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport (SÚTVS). Tento nový poválečný orgán byl určený řídit veškerý sport a tělovýchovu v Československu. Sokol byl v té době již kritizován a shledán jako ten, který dostatečně nepracoval pro mír a socialismus. Ministr školství, věd a umění prof. Zdeněk Nejedlý se při schvalování zákona na půdě Národního shromáždění vyjádřil takto: *„Až přišel únor, a tu zase hned vidíme, jak pan zpravodaj krásně ukázal, že je to jeden z prvních programů, s kterým hned přicházíme, aby se ihned znovu s věcí začalo a provedlo skutečné sjednocení. Že to bylo nutné, ukázal sokolský slet, jistě slet, který nás ukázal po sportovní a*

tělovýchovné stránce velmi krásně a vysoko, ale po politické stránce, národní stránce, stránce národní jednoty, si ani zde nezapřeme, že ukázal nejenom velký nedostatek, ale přímo základní chorobu. Proto jsme přistoupili a přistupujeme znovu, teď už docela jinak, ke skutečnému sjednocení tělovýchovy.“ (Archiv Poslanecké sněmovny [online], 34. schůze, 14. 07. 1949)

K likvidaci Sokola mělo přispět přijetí nového zákona č. 71/1952 Sb., o organizaci tělesné výchovy a sportu. V prosinci 1952 byl proto tímto zákonem zřízen Státní výbor pro tělesnou kulturu a sport (SVTVS) a Sokol se měl stát jen jednou z mnoha sportovních jednot. Začalo období důkladné kontroly a řízení veškeré tělovýchovy a sportu státem. „*Starou, již nevyhovující organizační strukturu je třeba nyní, v nové situaci, nahradit novou, vyšší organizační skladbou, která bude odpovídat bouřlivému rozvoji socialistické výstavby naší země, která bude sloužit zvyšování brannosti našeho lidu a výchově socialistického člověka. Organizační zásada spojení s pracovištěm a organizace podle pracovních úseků po vzoru sovětské fyskultury se u nás již velmi osvědčily na závodech, školách, odborných učilištích, v armádě i SNB. Nedostatky staré struktury jsou dnes všeobecně známy, zejména v samotném Sokole a všech jeho orgánech, jednotách i oddílech. Proto mohu právem říci, že celé tělovýchovné hnutí, jeho pracovníci a všichni příslušníci vítají novou organizaci tělesné výstavby a budou nadšeně a obětavě pracovat k tomu, aby se naše tělesná výchova co nejvíce přiblížila svému vzoru, sovětské fyskultuře, aby svým podílem co nejvíce a nejdříve přispěla k budování socialismu.*“ (Archiv Poslanecké sněmovny [online], 69. schůze, 12. 12. 1952)

Již od poloviny roku 1956 komunistická strana jednala o vytvoření nové jednotné tělovýchovné organizace, která by nahradila Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport. 20. prosince 1956 byl přijat nový zákon 60/1956 Sb., o organizaci tělesné výchovy a sportu, kterým se rušily všechny samostatné sportovní výbory. Na základě tohoto zákona byl ustanoven Československý svaz tělesné výchovy (ČSTV). „*Jednotná tělovýchovná organizace, složka Národní fronty-přesněji řečeno: její ústřední výbor-převzme působnost Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport v oboru plánování a tvorby cen v návrhu zákona určených. Je to ustanovení, které nemá obdoby v naší dosavadní praxi. Na složku Národní fronty přecházejí práva státního úřadu. I to svědčí o tom, jak v naší zemi vláda a lid jedno jsou.*“ (Archiv Poslanecké sněmovny [online], 15. schůze, 20. 12. 1956)

Jeho ustavujícího sjezdu v březnu 1957 se zúčastnil také tehdejší prezident Antonín Zápotocký a heslo sjezdu znělo: „Tělovýchovu do nejširších vrstev.“ Na Slovensku byl ustanovující sjezd ČSTV rok poté. „*Masová monopolní organizace ČSTV (např. v roce 1965 již měl více než 1,7 mil. členů, pozn. aut.) umožňovala vládní moci jednotné výchovné působení v intencích učení marxismu-leninismu a zároveň snazší kontrolu členstva.*“ (Strachová 52 in: Kalous a Kolář 2015) Tento zákon z roku 1956 (a z něho vyplývající struktura československého sportu a tělovýchovy) byl platný až do roku 1990, tedy více než třicet let.

4.3 Československé spartakiády jako fenomén své doby

Při představování sportovního dění v komunistickém Československu se bez pochyby nemůžeme vyhnout tématu specifických komunistických hromadných tělovýchovných vystoupení – spartakiádám. Šest⁶ československých spartakiád tvořilo jen málo dnů ze čtyřicetileté komunistické vlády, přesto mají významné místo v našich i nesportovních dějinách. Spartakiády výborně zapadaly do světa vládnoucích komunistických ambic – nový režim měl vytvořit nového člověka a novou společnost. Proto jim stát dával nesporný význam a nebyl v tomto případě pro něj problém uvolnit ohromné finanční prostředky, i když v jiných odvětvích zásadně chyběly. Nejednalo se totiž pouze o sportovní akce. Spartakiády měly bezesporu i rozsáhlí kulturní přesah. Ať už se jednalo o odvětví filmu, designu, choreografie či architektury. „*Spartakiády také zasahovaly do každodenního života společnosti způsobem, kterému se žádný jiný politický rituál jako volby (jejich termíny se kvůli spartakiádám dokonce přesouvaly) či prvomájového průvodu nemohl rovnat. Po celý školní rok předcházející konání spartakiády nacvičovalo několikrát týdně přes milion cvičenců ve věkovém rozmezí od dvaceti měsíců do osmdesáti let. Kvůli spartakiádám končil dříve školní rok na pražských školách. V jejich průběhu se v Praze dalo koupit nedostatkové zboží, které pak pochopitelně chybělo jindy a jinde.*“ (Roubal 2016, s. 8) Spartakiády opravdu patřily k fenoménu své doby a rytmižovaly život československých občanů.

⁶ V letech 1955, 1960, 1965, 1975, 1980 a 1985

Na začátku 50. let prorazila myšlenka na masové zlepšení tělesné a branné zdatnosti obyvatelstva pro případ ozbrojeného konfliktu. Masová tělesná výchova, podléhající ideologii stejně jako jiné složky společenského a veřejného života, měla sloužit po vzoru sovětské tělovýchovy k podpoře připravenosti obyvatelstva na obranu země proti imperialismu. V tomto duchu byla velká celospolečenská pozornost věnována právě spartakiádám.

Československé spartakiády znamenaly pro tehdejší komunistickou stranu masivní demonstraci a propagaci její moci i síly. Hromadné veřejné tělocvičné vystoupení mělo prezentovat nový režim a jeho lid jako jednotný, kolektivní, disciplinovaný a suverénní celek. Jejich prvotním cílem bylo také vizuálně i ideově překonat vystoupení Všesokolských sletů, v době prvních spartakiád ještě v živé paměti značné části národa. „*Spartakiády byly nejdůležitějším komunistickým rituálem, který nejlépe vystihoval, doslova ztělesňoval ambici nového režimu vytvořit nového člověka a novou společnost.*“ (Roubal 2016, s. 7) Československé spartakiády byly i ve světovém měřítku největším masovým využitím secvičeného, předem sehraného pohybu pro politickou manipulaci (Roubal 2006). Např. v roce 1960 na Strahovském stadionu cvičilo tři čtvrtě milionu cvičenců a jejich skladby shlédlo kolem dvou miliónů diváků (Smetana, Dějiny a současnost 2006, č. 6). Značná popularita spartakiád je dokladem toho, jak komunistický režim dokázal tímto způsobem úspěšně ovládat veřejný prostor i náladu běžného občana. Pospolitost prezentovaná prostřednictvím tělovýchovy současně chápána jako příslib šťastné budoucnosti ale nebyla zadarmo, odhadované náklady činily částku mezi půl miliardou a miliardou korun. I díky těmto subvencím, včetně zásobování nedostatkovým zbožím v průběhu konání, byla jejich popularita po celou dobu čtyřiceti let socialismu značná (Roubal 2016).

4.4 Olympismus v době totality

Československý sport se i po Únoru 1948 hlásil k myšlence olympismu, účastnili jsme se V. ZOH ve sv. Mořici i IVX. LOH v Londýně (1948). Nicméně Československý olympijský výbor (ČSOV) byl již od komunistického převratu pod silným a stálým politickým tlakem (Český olympismus, kol. autorů 1999). Jeho pozice byla ve vleku nové ideologie zejména po roce 1951. V té době se do olympijského hnutí nově vložil Sovětský svaz. Po jeho neúčasti na letních OH v Londýně 1948 došlo k přehodnocení sovětských postojů a k založení sovětského národního olympijského výboru. Následně byli sovětská zástupci přijati do Mezinárodního olympijského výboru (MOV). Propojení politiky a sportu bylo součástí souboje mocenských bloků na obou stranách Železné opony. „*Úspěšná účast sportovců socialistického tábora na olympijských hrách umožňuje ukázat přednosti socialistického systému tělesné výchovy a celé naší společnosti. Podle dosažených výsledků posuzuje světová veřejnost celkovou vyspělost a kulturní úroveň jednotlivých zemí. Proto je reprezentace Československé socialistické republiky na olympijských hrách významnou politickou a společenskou činností.*“ (Kössl 1977, s. 5)

Nicméně tím, jak po Únoru 1948 došlo k silnému tlaku na likvidaci všeho, co připomínalo buržoazní pořádky, množství různých spolků, které působily autonomně a svébytně, bez politického dohledu a na bázi vlastních cílů, představovaly pro nový režim nesporné nebezpečí. Proto byl dne 12.července roku 1951 přijat zákon č. 68/ 1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních, který fakticky právně potlačil svobodu spolčování. Tento zákon se promítl i do činnosti ČSOV, který jako spolek zanikl. Jeho pozice se v rámci nového organizačního formátu dalších několika letech oslabovala, až v roce 1958 byl ustanoven nový Československý olympijský výbor. Ten, byť v podřízené roli ČSTV, fakticky ale pověřen úkolů ohledně účasti našich sportovců na OH nebo udržováním styků s MOV, získal značné pravomoci i důležitost. V roce 1967 dokonce podal žádost o uspořádání OH v Praze v roce 1980. Tato možnost vyvolala velký entuziasmus ve společnosti a byl podporována i tehdejší ÚV KSČ (Český olympismus, kol. autorů 1999). Tyto naděje na Prahu jako město olympiády byly pohřbeny po srpnu 1968.

4.5 Emigrace a sport

Komunistický režim se od svých počátků velmi obával emigrace svého obyvatelstva z Československa. Po roce 1948 byla také příznačná snaha představitelů KSČ izolovat náš sport od imperialistického tábora, protože se pochopitelně obávali odchodu do exilu významných a oblíbených sportovců. Podle Válka (2011) ale česká historiografie dosud nedisponuje dostatečně reprezentativními výzkumy, které by byly orientovány na naši sportovní emigraci ani život našich sportovců v exilu.

Záhy po Únoru 1948 byl režim oslaben a znejistěn emigrací některých výborných sportovců nebo známých sportovních činovníků. Již v létě se z LOH v Londýně nevrátili zpět do vlasti družstva kanoistů a plavců. V rámci tzv. poúnorové emigrační vlny emigroval např. v roce 1949 vynikající tenista Jaroslav Drobný, který za pět let nato již v barvách Egypta vyhrál Wimbledon (Připraven k práci a obraně vlasti!, kol. autorů 2014). Naše krasobruslení bylo oslabeno odchodem hned několika jeho významných představitelů: v roce 1950 Áňa Vrzáňová požádala o politický azyl na mezinárodních závodech v Londýně, mistři světa sourozenci Pavel a Eva Romanovi emigrovali v roce 1965.

Po Únoru 1948 pro svoje politické postoje utekli ze země také význační sportovní činovníci. Vedle sokolské náčelnice Marie Provazníkové (viz blíže kap. 5.1) to byl též např. poslední starosta ČSOS Antonín Hřebík. Oba se angažovali v Ústředí československého Sokola, který v zahraničí založili ve víře v brzký návrat zpět do vlasti.

Stát ve snaze zabránit emigraci sportovců začal postupně při jejich výjezdu do ciziny (zejména kapitalistické) do sportovních výprav začleňovat k tomuto účelu vyškolené příslušníky ministerstva vnitra a spolupracovníky Státní bezpečnosti jako kádrový dozor. „*Již od roku 1948 vyjíždějí se sportovními celky, kluby i jednotlivci rychle vycvičení agenti StB, kteří měli za úkol sportovce nejen hlídat a špehovat, ale také dohlédnout, aby se vrátili zpět do vlasti.*“ (Válek 2011, s. 32) Tito příslušníci se snažili emigraci československých sportovců nebo jejich styku s cizinci různými prostředky všemožně zabránit (Rokoský, též Halla in: Kalous a Kolář 2015).

Známa je také situace po skončení LOH v Melbourne, které se konaly na přelomu listopadu a prosince v roce 1956. Protisovětské povstání v Maďarsku na přelomu října a listopadu téhož roku vzbudilo obavy československých komunistických představitelů, aby odpor našich olympijských sportovců proti komunistické moci nevyústil v jejich hromadnou emigraci. Proto po skončení LOH nesměli olympionici odletět zpět do vlasti letecky, ale spolu se sovětskými reprezentanty se déle než měsíc plavili do Vladivostoku, a teprve odtud přes Moskvu do Prahy. Mezi těmito sportovci byla také naše jediná držitelka zlaté medaile z těchto her atletka Olga Fikotová, která nejcennější kov vybojovala v hodů diskem. Záhy se stala jednou z našich nejznámějších sportovkyň i díky tomu, že se v olympijské vesnici seznámila s americkým olympijským vítězem v hodů kladivem Heroldem Connollym a o rok později se za něj v Praze na Staroměstské radnici provdala. Nicméně jí bylo následně znemožněno reprezentovat Československo, byť o to velmi stála. Bylo jí opakovaně odmítáno udělení víza do vlastní země, ačkoli měla platný československý cestovní pas (Rokoský in: Kalous a Kolář 2015). Neúčastnila se tak ani ME ve Stockholmu (v roce 1958). Na LOH v Římě (v roce 1960) a dalších čtyřech olympijských hrách startovala již jako členka americké výpravy. V roce 1972 v Mnichově byla vůbec první ženou, která nesla vlajku americké výpravy na zahajovacím ceremoniálu OH.

Olga Fikotová (Obr. 1)

Komunistický režim se zaměřil na předcházení emigrace sportovců také tím, že veřejně cíleně perzekvoval ty, o kterých pouze důvodně předpokládal, že by u nich k emigraci mohlo dojít. Do našeho sportu tak neblaze zasáhl útlak a věznění těch, kteří nebyli dostatečně loajální jako např. Augustin Bubník, Bohumil Modrý nebo Josef Bican (Smetana, Dějiny a současnost 2006, č. 6).

Posrpnová emigrace znamenala druhou masivní vlnu odchodu našich občanů, která trvala plynule až do roku 1989. Také československý sport po roce 1968 zasáhla tato emigrační vlna, známým se stal např. ilegální odchod výborného hokejisty Václava Nedomanského, nadějně tenistky Marty Navrátilové nebo olympijské medailistky ve skocích do vody MUDr. Mileny Duchkové (Rokoský in: Kalous, Kolář 2015).

Válek (2011) uvádí, že sportovní emigrace začala hned po okupaci vojsky Varšavské smlouvy, kdy se nevrátili zejména naši dřívější vrcholoví sportovci, kteří v rámci uvolněnějších poměrů v období Pražského jara legálně působili i se svými rodinami v různých zemích jako sportovní trenéři.⁷ Válek (tamtéž) také dokládá, kolik našich vrcholových sportovců se v emigraci uplatnilo nejen ve sportovní sféře, kdy reprezentovali novou zemi (např. československý plavec Marcel Géry se po emigraci do Kanady dostal do jejího reprezentačního týmu a získal na OH v Barceloně 1992 ve štafetovém polohovém závodě bronzovou medaili), ale často i po ukončení sportovní kariéry významně uspěli v civilním životě.

Náš tisk, rozhlas i televize odsuzovaly a zostuzovaly útěky sportovních hvězd. O zdarech našich vrcholových sportovců, kteří nelegálně (výjimečně i legálně) emigrovali na Západ, jejich rekordech nebo trenérských úspěších, se nikdy žádné zprávy v oficiálních československých sdělovacích prostředcích neobjevovaly. Když jednou udělal komunistický režim výjimku a umožnil Martině Navrátilové, která se již v barvách USA stala nejúspěšnější tenistkou všech dob, zažil debakl. V roce 1986 povolil Navrátilové hrát finále

⁷ Např. hokejista Václav Roziňák, v padesátých letech ve vykonstruovaném procesu s našimi hokejovými reprezentanty odsouzený k deseti letům žaláře, zůstal po okupaci naší země ve Švýcarsku.

Poháru federace žen na Štvanici za svoji novou zemi, diváci stáli jednoznačně na její straně a aplaudovali vítězným Američankám.

Celkově emigroval během čtyřiceti let z komunistického Československa mnoho slavných sportovců, z nichž Martina Navrátilová patřila k nejlepším a nejúspěšnějším. Kolik ale mezi stovkami tisíc emigrantů z Československa bylo sportovně nadaných dětí, amatérských sportovců nebo třeba řadových dobrovolných činovníků – tuto újmu pro náš sport a tělovýchovu nelze spočítat. Jednalo se o nedocenitelné ztráty.

4.6 Hokej jako politikum

4.6.1 „Únor 1950“

Bohumil Modrý, 24. září 1916 Praha – 21. července 1963 Praha (Obr. 2)

Jak už je v této práci mnohokrát řečeno, sport vždy částečně vstupoval do politického dění, obzvlášť pak v komunistické éře. Nicméně příklady z hokejového prostředí, které v této podkapitole budu popisovat, zle bez nadsázky zařadit do kategorie, kdy sport píše

dějiny a kdy politici píší budoucnost sportu. V tomto případě jednoho z našich nejpobulárnějších sportů – hokeje.

První příklad spadá do konce 40. let minulého století a jedná se právě o tu situaci, kdy politické klima ovlivnilo vývoj sportu minimálně pro jednu celou sportovní generaci. Jde konkrétně o cílenou likvidaci hokejového mužstva mistrů světa z let 1947 a 1949 Komunistickou stranou Československa, z čehož se hokejová reprezentace vzpamatovala další dvě desetiletí. Tento bezprecedentní čin nám ukazuje, čeho všeho byl v 50. letech komunistický režim schopen. Bez jakýkoliv skrupulí naprosto zničit lidské životy i reprezentační celek, který nám v tu dobu záviděl celý svět. „*Proces s hokejovými mistry světa patří mezi největší a nejvýznamnější procesy postavené na imaginárním strachu z odchodu skvělých sportovců do emigrace.*“ (Kalous a Kolář 2015, s. 80) Opíraly se však tyto obavy KSČ o nějaké reálné základy? Hrozila reálně možnost odchodu velké části hokejových reprezentantů do emigrace?

Celý příběh začíná, když Československá reprezentace vybojovala senzačně v roce 1947 svůj první titul mistrů světa na domácím šampionátu v Praze. O rok později přidali hokejisté stříbrné medaile z olympijského turnaje, který se konal ve Svatém Mořici. Hokejová reprezentace byla na vrcholu popularity. Poté ale nastaly minimálně tři události, které vedly k osudovému zásahu komunistické moci.

„*Dne 8. listopadu 1948 došlo k pádu letounu Beechcraft 18 na trase Paříž-Londýn (trosky letounu se ztratily někde v kanálu La Manche) a k nepopsatelné ztrátě šesti reprezentantů. Nehodu letadla nepřežil Zdeněk Jarkovský, Vilibald Šťovík, Miroslav Pokorný, Ladislav Troják, Karel Stibor, Zdeněk Švarc.*“ (Kalous a Kolář 2015, s. 80) Státní bezpečnost však celou událost ještě několik měsíců vyšetřovala a dlouho pracovala i s teorií, že hokejisté nezahynuli při letecké nehodě, ale emigrovali do kapitalistického zahraničí.

Po zimních olympijských hrách 1948 oslovila slavná NHL populárního hokejového brankáře Bohumila „Bóžu“ Modrého s nabídkou kontraktu ve slavné soutěži. „*Ministr Václav Kopecký podmínil souhlas s odchodem do NHL jeho startem na MS 1949 ve Stockholmu. Bohumil Modrý podlehl dojmu, že ministrovu slovo platí, a začal si shánět pracovní možnosti za mořem. On sám svůj slib dodržel. Odchytal MS, výrazně pomohl nejen poprvé na vrcholné akci porazit Kanadu, ale získat další trofej mistrů světa. Když následně*

zjistil, že ministrovo slovo nikdy nebylo myšleno vážně a že KSČ mu zamítla možnost startu v NHL (s neodolatelnou náhradní nabídkou, že by snad mohl hrát v SSSR), vzdal se reprezentace a odešel do ústraní.“ (Kalous a Kolář 2015, s. 81) Stále však zůstal v hledáčku StB, která se obávala jeho emigrace do Švýcarska, neboť zde žil jeho tchán.

Celá hokejová reprezentace byla pod drobnohledem StB už krátce po únorovém převratu. Proto také měli komunisté přesné informace o debatě, která proběhla na Spenglerově poháru v Davosu 1948, kde hrál tým LTC (za něj tehdy nastupovala většina reprezentantů). Hokejisté hlasovali, jestli by nezůstali na Západě a následně by pak hráli za československou reprezentaci v exilu. Tehdy se nakonec ale většina⁸ hokejistů vyslovila pro návrat do ČSR. Státní bezpečnost znala podrobnosti debaty a to dokonce, jak který hráč hlasoval.

Z těchto informací plyne, že StB měla dlouhodobý přehled, co se v hokejovém mužstvu děje už od února 1948. Dodnes je jen otázkou, kdo přesně informace z hokejového mužstva vynášel. Byl to nějaký funkcionář, či samotný zhrzený hokejista? Odpověď na tuto otázku už dnes jen těžko dohledáme a nebudeme se radši pouštět do spekulací.

V roce 1949 ještě celá reprezentace v poklidu odcestovala na šampionát do Stockholmu, kde dokonce celou soutěž ovládla. Při návratu do země byli hokejisté vítáni celým národem v čele s ministrem informací Václavem Kopeckým. Mistrovství světa 1950 se konalo v Londýně a český tým se na něj chystal, z pozice obhájců titulu, s velkým očekáváním. Ke sportovním výkonům nakonec ale vůbec nedošlo. „*Pod záminkou nevydání vstupních britských víz pro rozhlasové reportéry⁹ bylo mužstvo v sobotu 11. března z ruzyňského letiště vráceno.*“ (Smetana, Dějiny a současnost 2006 č. 6, s. 37) I když se posléze ukázala tato informace s vízy jako lživá, i tak se podařilo komunistickému režimu veřejnost informačně zmanipulovat.

Hokejisté nedostali racionální vysvětlení ani o dva dny později na schůzi v Tyršově domě. Poté velká část odešla (dosti frustrovaná) na oslavu narození syna svého spoluhráče Jiřího Macelise. Oslava se částečně zvrhla v proti režimní kritiku, při které si hokejisté vylévali frustraci ze zakázaného odletu na šampionát. „*Provolávali proti komunistická a*

⁸ 8 hlasovalo proti, 6 hokejistů pro. V emigraci zůstali jen Oldřich Zábrodský a Miroslav Sláma

⁹ Pro reportéry Josefa Laufera a Otakara Procházku

protirežimní hesla, o Václavu Kopeckém zpívali urážlivou píseň. StB později uváděla na místě zaznamenané výroky: (Kalous a Kolář 2015, s. 83) „Jsou to svině komunistický, mají strach, že bychom se nevrátili. Jsou to syčáci, lumpové a lháři. My chceme být volní jako rackové a odletět, ale ty komunistický svině vědí, že bychom se nevrátili. Nechceme mítí řetízky na rukou – na režim se vysereme a na komunisty taky – smrt práci – smrt komunistům – sereme na Gottwalda, na Hrad i na vládu a na vedení, které v republice je a stojí za hovno.“¹⁰ Tyto odvážné výroky na sebe nenechaly dlouho čekat a následovala rychlá i tvrdá reakce StB. Už ten večer byli zatčeni tři hokejisté a o den později k nim přibylo devět spoluhráčů. „Jako poslední byl zatčen Bohumil Modrý, který se oslavy vůbec nezúčastnil, a nyní měl posloužit jako hlava protistátní skupiny.“ (Kalous a Kolář 2015, s. 84) Hokejisté byli poté podrobena několika měsícům trvajícím výslechům, které byly samozřejmě nesmírně fyzicky a psychicky náročné. Samotný vykonstruovaný a neveřejný soudní proces se uskutečnil 6. a 7. října na Státním soudu na Pankráci s tímto verdiktem:

Hokejisté byli uznáni vinnými a odsouzeni:

Bohumil Modrý – 15 let, peněžitý trest 20 000 Kčs

Augustin Bubník – 14 let, peněžitý trest 20 000 Kčs

Vladimír Kobranov – 10 let, peněžitý trest 16 000 Kčs

Přemysl Hainý – 1 rok, peněžitý trest 10 000 Kčs

Josef Jirka – 6 let, peněžitý trest 10 000 Kčs

Václav Raziňák – 10 let, peněžitý trest 10 000 Kč

Stanislav Konopásek – 12 let, peněžitý trest 15 000 Kč

Jiří Macelis – 2 roky, peněžitý trest 15 000 Kč

(Archiv bezpečnostních složek, fond Vyšetřovací spisy – centrála, a. č. V-2654 MV)

Vybraným hokejistům byl zkonfiskován majetek, a dokonce přišli o čestná občanská práva. Odvolací líčení dopadlo neúspěšně. Většina hokejistů byla propuštěna až v roce 1955. Značná část se ještě vrátila k hokeji, ale samozřejmě újma na psychice ani pět let ztracené

¹⁰ Citace – Archiv bezpečnostních složek, fond Vyšetřovací spisy – centrála, a. č. V-2654 MV. Trestní oznámení 20. 7. 1950

kariéry nešlo vzít úplně zpět. Rok 1950 je proto někdy označován jako hokejový Únor. Brankář Bohumil Modrý umírá v roce 1963 předčasně ve svých 47 letech na následky tvrdého žaláře a práce v uranových dolech. V březnu roku 1968 byl proces uznán vykonstruovaným a rozsudek zpětně zrušen v plném rozsahu.

4.6.2 Hokej jako iniciátor politických změn

Další příklad z hokejového prostředí můžeme směle označit jako dobu, kdy hokej psal dějiny naší země. V březnu 1969 se totiž odehrály v bývalém socialistickém Československu události, které vedly až ke konečnému odstranění reformních myšlenek Pražského jara. Češi na březnovém hokejovém šampionátu konaném ve Stockholmu¹¹ dvakrát porazili tým Sovětského svazu. Oslavy vítězství se zároveň změnily v jasný protest proti okupační situaci v zemi. Došlo na řadě místech v celém Československu k výtržnostem občanů, obzvlášť proti sovětskému majetku.

„V pátek 21. března 1969 se na hokejovém mistrovství světa ve Stockholmu konal mimořádně atraktivní duel. Československo, země od srpna 1968 porobená mocných sousedem, vyzvalo sovětskou sbornou. Výhra 2:0 vyvolala vlnu nadšení.“ (Kalous, Kolář 2015, s. 89) Mnoho Pražanů se odebralo slavit úspěch na Václavské náměstí, a i jinde v zemi se slavilo ve velkém. O týden později proběhl další zápas se Sověty. Po strhujícím průběhu utkání se opět radovali naši hokejisté, a to konkrétně po výhře 4:3. *„Oslavy druhého triumfu zasáhly celou zemi a účastnilo se jich podle odhadů asi půl milionu obyvatel.“* (Kalous a Kolář 2015, s. 89) Českoslovenští hokejisté nakonec po dvou těsných prohrách s domácím družstvem skončili na turnaji na třetím místě, ale pro naše obyvatele byli v tu chvíli vítězové a národní hrdinové. Například i tím, že si při utkáních demonstrativně přelepili na dresech sovětskou hvězdu na státním znaku, nebo že nepodali po utkání sovětským hráčům ruku.

Po druhém vítězném utkání nad sověty značná část¹² obyvatel vyrazila spontánně slavit do ulic měst. Lidé provolávali slávu hokejistům a k tomu často prozpěvovali protiokupační

¹¹ Původně se měl konat v Praze. Ale po událostech ze srpna 1968 byl šampionát přemístěn do Švédska

¹² Odhaduje se, že oslav se účastnilo asi půl miliónu obyvatel

hesla. V řadě případů se ale oslavy vítězství nad nenáviděným rivalem zvrhly ve, možná i vyprovokovaný, vandalizmus na sovětské budovy a následné střety s příslušníky VB. K největším incidentům došlo v Praze, Ústím nad Labem, Bratislavě a Košicích. Ačkoli na Slovensku byly střety tvrdší než v Česku, v Bratislavě bylo zraněno přes třicet policistů, tak k nejznámější události došlo v Praze. Na Václavském náměstí se údajně sešlo až na 150 tisíc lidí, kteří bujaře oslavovali a provolávali hráčům slávu. Přibližně ale 4000 lidí se shromáždilo před pobočkou sovětské letecké společnosti Aeroflot a část z nich zdemolovala kostkami fasádu a rozbila výlohu. Na místo dorazili i příslušníci VB, aby situaci zabránili, byli však odrazeni a někteří dokonce zraněni. V Ústí nad Labem zas dav oslavujících fanoušků zaútočil na sovětské velitelství, které poničil i s vojenskými vozy, které stály před budovou. V celém státě zavládla spontánní atmosféra, která jako by vytlačila do pozadí strach z přítomných sovětských sil. Tuto euforii zprvu podporoval i tisk a sdělovací prostředky obecně, které žádné zprávy o incidentech v ulicích nepřinášely. Až v pondělí 31. března 1969 přineslo Rudé právo prohlášení české vlády k předchozím oslavám. Text vyzníval stále neinvazivně vůči občanům, ale objevila se zde už první kritika za nepřípustné chování při oslavách, které zašly za rámec sportovního nadšení. *„Obrací-li se vláda ČSR nyní na občany, činí tak proto, že na některých místech byla překročena míra takových projevů a v jednom případě byla porušena pravidla občanského soužití i ustanovení čs. právního řádu... Vláda ČSR s politováním konstatuje, že při těchto projevech vandalství a výtržnictví namířeným zejména proti některým objektům, které užívají sovětské orgány a instituce... Vláda je přesvědčena, že veřejnost plně pochopí, že státní orgány nemohou a nebudou podobné činy trpět. Očekává, že se Veřejné bezpečnosti v takových případech dostane plné podpory občanů“* (Rudé právo 31. 3. 1969, s. 2.) V tuto chvíli začal konečně celou situaci do médií komentovat i generální tajemník Alexander Dubček. Avšak události zašly už moc daleko. V dnešní době se mnoho autorů vyjadřuje ve smyslu, že hokejové incidenty byly připraveny, aby napomohly definitivnímu odstranění reformních politiků.

I tyto události posledního protestu československého národa po srpnové okupaci nakonec částečně přispěly k odstranění symbolu reformního přístupu Alexandra Dubčeka a dosazení na jeho post pro sověty přijatelného Gustava Husáka. Tím byly v zemi myšlenky na socialismus s lidskou tváří definitivně pohřbeny a začalo období tzn. normalizace. Obecně

lze říci, že tyto hokejové události z roku 1969 kopírovaly, a nakonec završily snahy o demokratizaci československé společnosti v době nadvlády KSČ.

4.7 Situace ve sportu mezi lety 1968-89

V uvolněnějších 60. letech se snahy o liberalizaci společnosti přenesly i do sportovní oblasti, začaly spontánně vznikat občanské iniciativy na obnovu některých zakázaných tělovýchovných a turistických organizací (Junák, Skaut, Orel). Z pohledu tehdejších představitelů oficiálních struktur byl zneužit socialistický systém jednotné tělovýchovy. *„Jako ve všech oblastech společenského života i v tělovýchovném hnutí pravicové síly zneužily vývoje po lednu 1968 k destrukci socialistické tělesné výchovy, zejména k boji proti jednotné tělovýchovné organizaci – ČSTV. Pravicové síly přikročily k obnovení bývalých buržoazních a reformistických tělovýchovných organizací.“* (Kössl 1977, s. 120)

Na mnoho dalších let byly sportovní úspěchy našich reprezentantů jedinou radostí a pýchou i posledním vzepětím národa a jeho jednotným vyjádřením nesouhlasu s okupací vojsky Varšavské smlouvy (Kalous a Kroutil 2015). Jednalo se o XIX LOH, konané v říjnu 1968 v Mexiku, kde tamní publikum jednoznačně vyjadřovalo sympatie našim sportovcům, zejména při souboji Věry Čáslavské se sovětskými soupeřkami. (viz. blíže kap. 5.4) A potom zejména spontánní sjednocení a demonstrace po vítězství našich hokejistů na Sovětském svazem v březnu 1969 (viz. výše).

Nastupující normalizaci, zejména po XIV. sjezdu v roce 1971, se podvolila většina národa i většina sportovních klubů a vrcholových sportovců. Další utužování politicky správných názorů a cílené ovlivňování sportovců a tělovýchovných činovníků představovalo východisko pro normalizační směřování sportovního života v Československu. Sport byl chápán jako účinný prostředek konsolidace společnosti po okupaci a výchovy lepšího socialistického člověka *„Obnovujeme dnes ideově akční jednotu v celém tělovýchovném hnutí na zásadách socialistické tělesné výchovy, které umožňuje působit na výchovu občanů a zejména mladé generace v souladu s celospolečenskými zájmy a potřebami, v duchu marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Odkaz Února stojí dnes (v roce*

1971, pozn. aut.) v tělesné výchově na nejpřednějším místě, představuje významné dějinné poučení, je zdrojem zkušeností z třídních zápasů. Úspěchy, kterých jsme v československé tělesné výchově dosáhli, svědčí o životnosti myšlenky sjednocení tělesné výchovy i podstaty jejího socialistického systému.“ (Nejezchleb s. 5, in: kol. autorů 1971)

Podle Perútky (1980) se již na jaře 1968 projevovala výrazná pravicová orientace v tělovýchovném hnutí, jejímž cílem bylo pod rouškou zlepšení a odstraňování nedostatků ve sportu rozbití celého socialistického politického systému a nahrazení ho tzv. pluralitním systémem. Značnou překážku těmto revizionistickým plánům stály postoje většiny funkcionářů jednotlivých sportovních svazů a činovníků ČSTV. Největším nebezpečím pro socialistický sport se staly snahy o znovuuštění svobodného Sokola a Orla. Pravicí se také podařilo zneužít sportovců k podpisu kontrarevolučního pamfletu 2000 slov. Podobně jako v určité části společnosti, která nepochopila vstup sovětských vojsk jako bratskou pomoc, i na poli sportu došlo k národnostní a protisovětské hysterii, která vyvrcholila v době OH v Mexiku 1968 a poté ještě v době MS v ledním hokeji 1969. „*Nástup nového vedení ÚV KSČ v dubnu 1969 a jeho důsledná a politická linie utvořily podmínky pro konsolidaci našeho tělovýchovného hnutí. Vypracování systému politickovýchovné práce (22. června 1971) politickovýchovnou komisí se stalo důležitým návodem na zkvalitnění politickovýchovné práce v našem tělovýchovném hnutí.*“ (Perúčka 1980, s. 185-186)

Také politický tlak na konformitu ČSOV byl značný. Ten se plně postavil za zásadu plné a aktivní podpory procesu konsolidace naší společnosti vytyčené novým vedením ÚV KSČ již 27. listopadu 1969 (Český olympismus, kol. autorů, 97, 1999). Také Kössl psal, že celospolečenský konsolidační proces zahájený v čele s dr. Gustávem Husákem vytvořil podmínky pro další rozvoj naší socialistické společnosti a socialistické výchovy, stejně jako k odstranění nedostatků, které způsobil ČSOV. Ten se za nedostatky omluvil a poděkoval straně a vládě a národním výborům za podporu.

Od roku 1972 stál v jeho čele předseda ČSTV pragmatický kariérní normalizační politik Antonín Himl (1933-1988), pověřený stabilizací poměrů v našem socialistickém sportu a tělovýchově. Jeho zprvu pohrdlivý poměr k olympismu se pozvolna měnil, i s tím, jak stoupal jeho vliv v MOV. Velmi negativní roli však Himl sehrál v době bojkotu XXIII LOH

v Los Angeles, kdy v květnu 1984 na pokyn vedení ÚV KSČ, jehož členem sám byl, odmítl účast našich sportovců na tomto vrcholném sportovním podniku.

Sport byl možná na přelomu 70. a 80. let minulého století nejvýraznějším prostředkem konfrontace a cestou k prosazení vlastních zájmů zemí východního i západního bloku mírovou cestou. Projevilo se to zejména v letech 1980 v Moskvě a 1984 v Los Angeles.

4.8 Moskva 1980 a Los Angeles 1984

Nejjasnější ukázkou souboje politiky na sportovním poli v rámci studené války se stala neúčast části západního bloku na letních olympijských hrách, konaných v Moskvě roku 1980, a následná „odplata“ o čtyři roky později, kdy naopak východní blok bojkotoval olympijské hry konané roku 1984 v Los Angeles.

Pro pochopení veškerých souvislostí se musíme nejdříve vrátit ještě o dalších bezmála třicet let nazpět. Roku 1952 vyslal Sovětský svaz prvně své sportovce na olympijské hry, které se od té doby staly dalším významným kolbištěm studené války. V sedmdesátých letech pak Sovětský svaz začal bojovat i na poli funkcionářském, aby jako první z východního bloku¹³ uspořádal hry na svém území. Tvrdé diplomatické úsilí vyústilo ve vítězství Moskvy, která byla vybrána jako pořadatel XXII. letních olympijských her pro rok 1980. USA s volbou od počátku nesouhlasily, obávaly se, že hry budou stejně jako v Berlíně 1936 propagandisticky zneužity a stanou se oslavou komunismu. K zesílení mezinárodní kritiky záhy napomohla vojenská intervence SSSR do Afganistánu na konci roku 1979. Americký prezident James Carter využil bodu Olympijské charty, který říká, že olympijské hry nesmí pořádat stát, který byl označen za agresora ve válečném konfliktu. „*Carter vyzval Národní olympijský výbor USA, aby odmítl účast na hrách v Moskvě, a ten po delším váhání jeho přání v dubnu 1980 vyhověl. Následovali Kanadčané, brzy se připojily národní olympijské výbory Spolkové republiky Německo, Norska, Izraele, Japonska, Číny a dalších – celkem svou neúčast odmítlo 67 států.*“ (Kalous a Kolář 2015, s. 197) Přesto se většina evropských států (se souhlasem vlastních vlád) rozhodla her zúčastnit. S jistotou však

¹³ V roce 1968 usilovala o jejich organizaci i Praha, ale tento plán zhatila invaze vojsk Varšavské smlouvy.

můžeme konstatovat, že sportovní úroveň samotných her byla tímto bojkotem silně poznamenána.

Když v roce 1978 v Athénách členové MOV hlasovali o pořadatelsví her následujících (pro rok 1984), měli úlohu obzvlášť snadnou. Jediným přihlášeným kandidátem byla kalifornská metropole – Los Angeles. Po finančním neúspěchu her v Montrealu měla totiž většina potencionálních kandidátů finanční obavy z uspořádání tak megalomanské akce, kterou se hry v 70. letech 20. století postupně staly. Pořadatelé her v Kalifornii se však nespolehali na státní finanční podporu a obrátili se na místní podnikatele. „*V příštích měsících získali pořadatelé prodejem televizních práv, prodejem reklamy a sponzorskými dary od 35 velkých společností, např. Canon, Coca-Cola, General Motors či McDonald's, takřka 400 milionů dolarů.*“ (Kolář, Dějiny a současnost, 2006 č. 6, s. 32) Tento kapitalistický přístup se samozřejmě stal předmětem silné kritiky Sovětského svazu, který upozorňoval, že přílišná komercializace samotných olympijských her odporuje s prvotními Cubertinovskými ideály, které obsahuje Olympijská charta. Politické uvažování Sovětského svazu poháněné nadále probíhající studenou válkou bylo zcela evidentní – za bojkot musí následovat bojkot.

Po smrti Leonida Brežněva v říjnu 1982 a s nástupem do čela SSSR Jurije Andropova se vyhrocená situace postupně začala uklidňovat a zdálo se, že i přes sestřelení jihokorejského letadla¹⁴ Sověty, by mohl být odvetný bojkot zažehnán. „*Jenže počátkem února zemřel i Andropov a na jeho místo nastoupil Konstantin Černěnko, jenž navázal na brežněvovskou „konzervativní“ politiku.*“ (Kalous a Kolář 2015, s. 198) Východní blok v čele se SSSR opět otočil kormidlem a chtěl využít bojkot her jako jasnou demonstraci protiamerického postoje nového vedení státu. Změnila se však argumentace důvodu nevyhlášení sportovců na hry. Přílišnou komercializaci, obohacování z her, špatnou smogovou situaci vystřídal nový prvek – bezpečnost sovětských sportovců. Reálně však měl Sovětský svaz převážně strach z možné silné emigrační vlny u svých sportovců.

V samotném tehdejší Československu byla situace mírnější a výzvy pro bojkot nadcházejících her nezaznívaly tak silně. Naši sportovci totiž slavili značné úspěchy na XIV.

¹⁴ V září roku 1983 Sověti omylem sestřelili nad Ochotským mořem Let Korean Air 007, který si spletli s americkými průzkumnými letadly. Zahynulo celkem 269 pasažérů.

zimních hrách 1984 v Sarajevu,¹⁵ a na letní hry do Los Angeles se svědomitě připravovali s neskrývanými ambicemi.¹⁶ ČSOV nadále rozvíjel samotnou přípravu na hry, která měla vrcholit červencovou nominací sportovců. Problém nastal, když od konce března začal o účasti sportovců ze socialistických zemí rozhodovat samotný Sovětský svaz. O plánu na bojkot her zeměmi socialistického bloku informoval SSSR zástupce jednotlivých států na mimořádném národním výboru v Moskvě v dubnu 1984. Československý olympijský svaz se záhy souhlasně vyslovil k plánu svého „nadřízeného“. I přes mimořádné zasedání MOV, kde předseda Juan Antonio Samaranch všechny zúčastněné státy ujišťoval, že hry proběhnou v souladu s Olympijskou chartou a všem sportovcům budou poskytnuty rovné podmínky, sovětský byrokratický stroj se už nechtěl zastavit. Argumentace SSSR (Kolář, Dějiny a současnost, 2006 č. 6)

Předseda ČSOV Antonín Himl na mimořádném plenárním zasedání Československého olympijského výboru všechny seznámil se stanoviskem SSSR, že státy východního bloku by měly uspořádat jakési „vzdoro hry“¹⁷. Antonio Samaranch se s tímto vývojem nechtěl smířit a snažil se za každou cenu přesvědčit SSSR a jeho satelitní státy, aby se jejich sportovci her zúčastnili. *„Příležitost se mu naskytl dne 24. května 1984, kde se v Praze konalo setkání předsedů sportovních organizací socialistických států se zástupci mezinárodního olympijského hnutí.“* (Kolář, Dějiny a současnost, 2006 č. 6, s. 35) I přes svůj silně emociální projev už ale nedokázal situaci na diplomatickém poli zvrátit. V rozhořčenosti požádal státy odmítající účast o oficiální vyjádření. Samotné odůvodnění bojkotu her popsal Československý olympijský výbor 15. července v dopise pro MOV těmito slovy: *„Vedoucí představitelé československého olympijského hnutí konstatovali, že město, kterému bylo v roce 1978 svěřeno pořádání XXIII. Olympiády, nedodrželo zcela své závazky a dokonce administrativa země a ani organizace, která převzala odpovědnost za přípravu her, nedokázaly vytvořit podmínky přiměřené pro konání Her olympiády v souladu s olympijskou myšlenkou a jejím mírovým posláním. Z výše uvedeného důvodu se Československý olympijský výbor rozhodl nevyslat československé sportovce na olympijské hry. Nebylo to snadné rozhodnutí. V žádném případě se však nejedná o bojkot olympiády. Naopak, toto*

¹⁵ Dvě stříbrné medaile a čtyři bronzové

¹⁶ Podle plánu Ústřední výbor ČSTV mělo Československo na nadcházejících hrách získat 20 medailí.

¹⁷ Československo bylo pověřeno uspořádat soutěže v atletice, házení žen, lukostřelbě a sportovní gymnastice

rozhodnutí je výrazem snahy chránit a rozvíjet olympijské ideály.“ (Český olympismus, kol. autorů 1999, s. 97)

Hlavní a jediný pravý důvod neúčasti našich sportovců, odvetný bojkot za rok 1980, jsme samozřejmě z alibisticky tlachavého prohlášení vyčíst nemohli. Každopádně toto politické rozhodnutí znamenalo pro samotné sportovce, kteří se čtyři roky svědomitě připravovali na vrchol své kariéry, upřímnou sportovní tragédii. Pro mnoho z nich to znamenalo předčasný sportovní konec, se kterým se nikdy nevyrovnali. Nejsmutnější na celé události bylo, že samotní sportovci byli často ještě vláčeni médii, aby s „radostí“ obhajovali nesmyslné rozhodnutí a přesvědčovali obyvatele Československa o jeho správnosti.

4.9 Závěr totalitní éry a transformace sportu po roce 1989

Vrcholový sport nabíral stále více charakter profesionálního sportu, byť to takto nebylo prezentováno a režim oficiálně lpěl na jeho amaterismu. Nicméně se v sedmdesátých i osmdesátých letech minulého století stát precizoval systém peněžních odměn a pracovních úlev pro úspěšné sportovce. *„Velká pozornost byla věnována vedle růstu výkonnosti prohloubení politickovýchovného působení na reprezentanty. Pro politickovýchovnou přípravu sportovců i trenérů byly vydávány studijní materiály.*“ (Kössl 1997, s. 123)

Byť se politika takto negativně projevovala ve všech oblastech tělovýchovy, sport ve východním bloku byl pro jednotlivé komunistické strany často způsobem ovládnutí a nátlaku nejen na jednotlivé sportovce, ale veškeré obyvatelstvo, je zřejmé, že socialistické státy posunuly možnosti pro masový i vrcholový sport značně kupředu. Strachová (in: Kalous a Kolář 2015) uvádí, jako klady tehdejšího československého režimu ve vztahu ke sportu a tělovýchově to, že do sportu plynuly značné finanční prostředky. Hlavním důvodem byla reálná možnost vyrovnat se v této oblasti (možná jako v jediné) kapitalistickým zemím. Další předností byla systematická práce s talentovanou mládeží, vysokoškolské vzdělávání učitelů a trenérů tělesné výchovy, vysoká finanční podpora vrcholového sportu a masivní výstavba nových sportovišť.

Po 17. listopadu 1989 započala demokratizace celé společnosti a samozřejmě sportovního prostředí nevyjímaje. Začaly zásadní změny organizační struktury československé tělesné výchovy a sportu především díky ukončení činnosti ÚV ČSTV. „*Jako první se ze struktury ČSTV uvolnil Československý olympijský výbor. Následovalo obnovení Československé obce sokolské.*“ (Kössl, Štumbauer a Waic 1994, s. 176) Poté následovaly organizace jako Sokol, Orel, Junák, YMCA, YWCA a další. Od roku 1993, kdy vznikla samostatná Česká republika, zodpovídá za oblast sportu a tělovýchovy Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR (Kašpar in: Hrabinec 2017).

Po roce 1989 se sport v Československu (později v Česku) začal bezpochyby ozdravovat od necitlivých státních zásahů z doby totality. Na druhou stranu díky novému kapitalistickému pojetí začala mít např. řada „okrajovějších“ sportů finanční problémy.

5 Biografie vybraných vrcholových československých sportovců a činovníků

5.1 Marie Provazníková

24. října 1890 Praha – 11. ledna 1991 Schenectady, USA (Obr. 3)

Mnozí čelní představitelé Sokola, ale i jeho řadoví bratři a sestry, se ocitali díky tradičně jednoznačné spjatosti této organizace s národem a ideálem češství v soukolí totalitních režimů dříve a snáze než jiní. Marie Provazníková, jeho náčelnice z let 1931–1948¹⁸, se může stát jedním ze symbolů toho, jak se oba tyto režimy obávaly této všennárodní organizace a organizovaného vzdoru v jeho řadách.

Marie Provazníková se narodila se v Praze, Karlíně jako prvorozená do chudých poměrů. Od dětství aktivně cvičila Sokole, v jednotě nazvané původně „Tělocvičný

¹⁸ vyjma zániku funkce v době Protektorátu

spolek paní a dívek“.¹⁹ Jako mladší žákyně podstoupila základní sokolský výcvik, v Sokole vlastně vyrostla. Navštěvovala gymnázium Minerva, kde se díky ní celá třída přihlásila do Sokola. Provazníková studovala na Karlovo-Ferdinandově univerzitě, nastoupila tam v roce 1913. Roku 1915 složila zkoušku z tělocviku. Studia ukončila v roce 1918 kdy, se také stala členkou náčelnictva Československé obce sokolské. Během první světové války se zapojila do podpory sociálně slabých, organizovala pomoc dětem např. prostřednictvím Českého srdce²⁰. Postavila za zrovnoprávnění ženské tělovýchovy a sportu v Sokole. Roubal (2016) uvádí, že Marie Provazníková patřila po první světové válce k průkopnicím emancipace ženského tělocviku, ženské participace na sletech a zdůrazňování odlišnosti estetického a citového pojetí ženského a mužského cvičebního projevu. Prosazovala tzv. rytmickou gymnastiku, která měla v ženském podání sokolských skladeb symbolicky ztělesnit duchovní krásu a sílu českého národa a lásku k vlasti.

Marie Provazníková byla velmi otevřená a novátorská, prosadila v Sokole proti mnoha odpůrcům moderní směr rozšíření jeho činností o sportovně zaměřené aktivity (mimo masové cvičení) např: lyžování, bruslení, atletiku, kanoistiku, táboření v přírodě aj. Díky ní získal např. Sokol do majetku zdarma na hřebenech Krkonoš místo na postavení vlastní tzv. Sokolské boudy. K tomu její vzpomínka: *„Skoro celé Krkonoše tehdy patřily jedné staré šlechtické rodině, myslím, že to byli Harrachové, u kterých jsme uspěli poměrně snadno a překvapivě dobře. Pro Sokol dali výměru, kterou jsem jim do mapy nakreslila, a na otázku ceny mi starý pán odpověděl: „Pro Sokol cena žádná!“* (Dostál 1988, s. 8)

Od roku 1927 byla Provazníková členkou zkušební komise pro učitele tělocviku na středních školách a v uznání svých vynikajících znalostí v oblasti pedagogiky a tělesné výchovy byla jmenována členkou Poradního sboru při ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (ten vznikl v roce 1920). Díky svému organizačnímu talentu na ní ležela značná odpovědnost při přípravách Sletů, zejména v roce 1932, 1938 a 1948.

Po odtržení Sudet na podzim 1938 spolupracovala s Alicí Masarykovou nebo Miladou Horákovou na plošné pomoci uprchlíkům, kdy jim ČOS zajišťovala např. přístřeší

¹⁹Ženy poprvé mohly vystoupit až v roce 1901, kdy se prezentovaly na všesokolském sletu. Členky Tělocvičného spolku se výrazně zasloužily o zavedení tělesné výchovy do dívčích škol.

²⁰ Dobročinná sociální organizace pro sirotky a hladové děti.

v sokolských rodinách. Řídila se jedním z Tyršových hesel „Nic nechtit a všechno dát.“ Vzpomínala na to takto: „*Národ se sjednotil na pomoc těm, kteří museli opustit své domovy v sudetském pohraničí, nechat tam všechn svůj majetek a zachránit často jen holé životy. Sokolstvo se opět dalo okamžitě do služeb národa. My, sokolské ženy, jsme měly na nejbližší pondělí svolanou cvičitelskou školu, ta však byl rozhlasem odvolána. Přesto se ale dostavila jedna sestra, která už neslyšela rozhlasovou zprávu vzhledem k tomu, že byla nucena se svou rodinou opustit domov. Takových rodin přicházelo mnoho. Rozdělily jsme si je mezi sebou, nejdříve členky náčelnictva a spolupracovnice, scházející se v Tyršově domě, potom ostatní pražské sokolstvo. Nebylo snad sokolské rodiny, která by byla neměla dočasného národního hosta. Utvořil se pomocný sokolský výbor, který spolu s ostatními organizacemi vykonával na nádražích vyřizovací, informační a rozvážecí služby.*“ (Dostál 1988, s. 12) Marie Provozničková přežila nacistickou okupaci mimo Prahu, souhrou šťastných náhod nebyla zatčena ani vězněna, ačkoli organizovala peněžní sbírky na pomoc rodinám zatčených Sokolů.

Po skončení druhé světové války, když byl Sokol znovu povolen, stála Provozničková opět v čele jeho obnovy. Byla velkou odpůrkyní komunistického režimu a jeho praktik. Podle Uhlíře a Waice (2001) bylo předsednictvo po roce 1945 ČOS rozpolceno ve svých politických postojích a zejména v tom, jak čelit vzrůstajícím komunistickým represím proti odbojným funkcionářům a některým celým župám. Marie Provozničková prosazovala jasný distanc Sokola od těchto šikanózních praktik, ale neuspěla. Ve funkci náčelnice ji aparát strany a vlády nechal jen díky tomu, že měl zájem na zdárném průběhu XI. Sletu, který se měl stát pro komunistickou stranu určitým novým krokem nového člověka do nové socialistické tělovýchovy. Režim Provozničkovou potřeboval. I s tímto vědomím Slet organizovala. Předvídala nejen to, že se bude jednat o poslední sokolský Slet na mnoho let, ale správně předvídala konec Sokola, konec svobodného spolkového života, konec svobody československého národa jako takové. „*Během sletu hlas lidu velmi často projevoval opravdové smýšlení národa. Začalo to hned na počátku, při cvičení žákyň třetího stupně, které daly sletu heslo. Zacyčily vzorně svá prostná a pak si k nim přidaly, co cítily v srdcích: „Ať žije prezident Beneš!“ volaly hned po skončení prostných. První volání zaniklo v potlesku, ale děti volaly znovu a znovu. Dětské hlásky stoupaly k nebi jako protest, jako prosba, jako modlitba. Nejdříve je zachytila členská tribuna, odkud jako plamen přeskočilo*

na ostatní tribuny a za okamžik celé sletišťe bouřilo čtvrt milionem hlasů: „Ať žije prezident Beneš“ potom se objevili tajní všude tam, kde jsem se objevila já. Jeden byl trvale na náčelnickém můstku, druhý mne sledoval na každém kroku, třetí seděl celé noci na židli u dveří mé ložnice“. (Dostál 1988, s. 17) Dobře si uvědomovala, že pro svoje nepokrytě antikomunistické postoje poté, co skončí Slet, bude první na řadě.

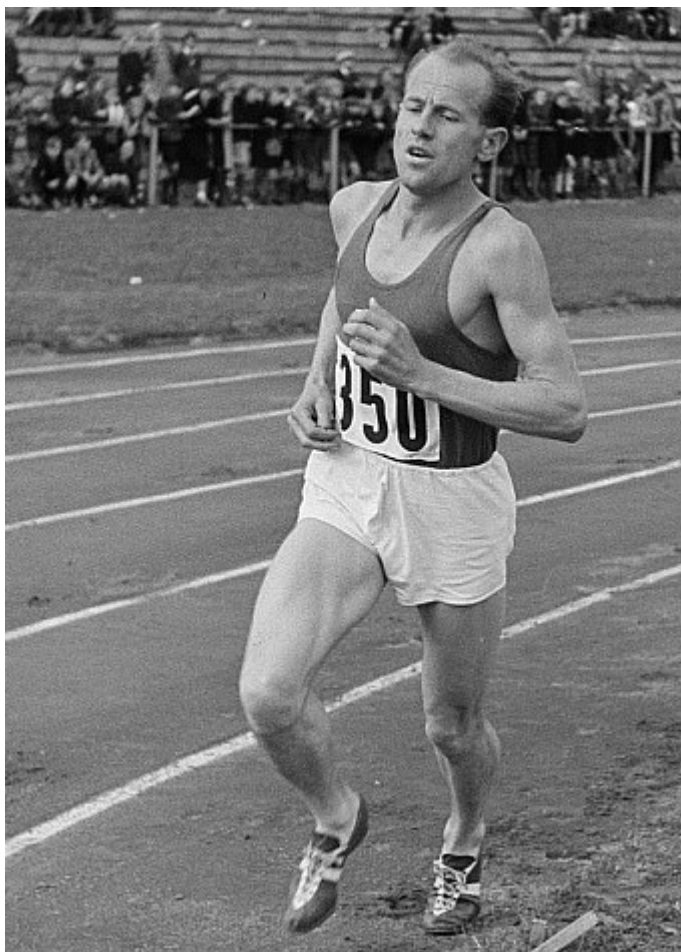
Díky tomu, že se v roce 1946 byla zvolena v Mezinárodním gymnastickém svazu (FIG) předsedkyní technické komise, bylo jí, byť po průtazích, umožněno režimem vycestovat ve funkci vedoucí družstva gymnastek na LOH v Londýně 1948. Toto družstvo získalo zlatou olympijskou medaili. Z Londýna poslala ČOS svůj rezignační dopis. Poté informovala zahraniční tisk o poměrech v Československu, její návrat se tím stal nejen nežádoucí, ale přímo nemožný. Stala se jednou z prvních z dlouhé řady sportovních emigrantů, vyštvaných režimem. Hořce k tomu poznamenává Černý: „Po Sletu se předsednictvo kálo a slíbilo očistu. Tou očistou bylo rozmetání Sokola, tím pořádkem pak založení Sjednocené československé tělovýchovy, do které vgravitovaly Sokol, Orel, Dělnické tělocvičné jednoty, sportovní spolky a již odevzdán veškerý obrovský sokolský majetek sokolovny, cvičišťe, pozemky, domy, hotely, noclehárny, nářadí atd, pražský Stadion odevzdán armádě. Nad Sokolem se zavřely mlčenlivé vody, na sletě si zademonstroval naposled. Po krvavé dani, kterou úctyhodně věnoval národu v odboji za války, neměl, zdá se, z čeho cedit krev další. Jeho poslední hlasy starosta Hřebík a starostka Provozničková, se vytratili do emigrace, také řešení!“ (Černý 1992, s. 211)

Významným pomocníkem v jejím novém životě se stal na začátku Sokol Londýn a rodina významného agrárního politika a člena protektorátní a následně i exilové vlády v Londýně Ladislava Karla Feierabenda (1891-1969). Kontakt s ním Marie Provozničková využila k informování anglické emigrace o poměrech v Československu po převratu v Únoru 1948, o politické i hospodářské situaci země. „Její podrobné vypravování o zážitcích ze sokolského sletu v roce 1948 bylo dokladem, že velká většina národa nový režim nenávidí.“ (Feierabend 1988, díl II., s. 471)

Pomocí těchto přátel odletěla Marie Provozničková do USA. Ve Spojených státech pracovala jako profesorka tělocviku na universitě. Zapojila se i do pomoci poučným uprchlíkům, ale především navázala na sokolskou práci. Natolik aktivně, že když v roce

1950 bylo v New Yorku založeno Ústředí československého Sokola v zahraničí, stala se na několik let jeho náčelnicí. Z toho titulu se podílela i na přípravách zahraničních sletů. Zemřela 11. 1. 1991 v Schenacaty v USA. Rok nato jí prezident Václav Havel udělil in memoriam řád T. G. Masaryka III. třídy. (Homolová, MF DNES 15, 2018)

5.2 Emil Zátopek

19. září 1922 Kopřivnice – 21. listopadu 2000 Praha (Obr. 4)

Na OH v Helsinkách získal tři zlaté medaile na vytrvaleckých tratích, to se do té doby ani od té doby nikomu na světě nepodařilo. Nikdo nikdy nemůže zpochybnit jeho fenomenální sportovní úspěchy, jeho 18 světových rekordů, podle historiků ale některé jeho postoje k totalitnímu režimu ano. Obsáhlá autobiografická kniha jeho memoárů (Zátopková, Zátopek 2016) podle mého názoru však nepřispívá příliš k tomu, abychom jeho poměru k tehdejší nesvobodě lépe porozuměli. Naprostá většina jeho vzpomínek se váže (asi pochopitelně) k tomu, jak prožíval své vítězství, nikoli komunismus a svoje postoje k němu. Co ho vedlo k tomu, že vstoupil do KSČ, pracoval v administrativním aparátu Ministerstva národní obrany ve funkci plukovníka. Sám k tomu napsal: „*Těch osmnáct let sportovní*

činnosti mi připadá jako zvlášť vydařená etapa mého života, kdy jsem všechno vnímal a posuzoval hlavně z hlediska sportu.“ (Zátopková a Zátopek 2016, s. 23) Přesto jeho osud je určitým obrazem (právě proto, že výjimečného) člověka, který se musel režimu podvolit, aby mohl dělat to, pro co byl tak fenomenálně nadán. Pokud ale dle vlastních slov *„četl jsem noviny s tím, abych se dozvídal o závodech.“* (tamtéž), pravděpodobně mu to dělalo menší potíže než jiným. Podle Kosatíka (2015) byl Zátopek obyčejný člověk, kterému se povedlo uspět ve složitých dobách za raných komunistů, kdy něco dokázat bylo těžší než v jiných dobách. Myslím si, že to byla ale i doba, kdy bylo těžší než kdy jindy se tomuto režimu vzepřít. V různých rozhovorech zaznívá, že o politiku nestál. Stal se ale úspěšnou ikonou jejích tehdejších představitelů.

Emil Zátopek se narodil 19. září 1922 v Kopřivnici do chudé rodiny, měl sedm sourozenců. O dětství byl velmi inteligentní a mimořádně pohybově nadaný. V patnácti letech byl přijat do Baťovy školy práce ve Zlíně. Zde poprvé v roce 1941 při závodech Běh Zlínem doběhl bez tréninku a přípravy druhý. Byl doporučen do Baťova atletického oddílu. Již za tři roky utvořil český rekord na 2000 m, 3000 m a 5000 m a nastoupil do reprezentačního týmu. Na XIV OH v Londýně v roce 1948 vybojoval dvě medaile, zlatou na 10 000 m a stříbrnou na 5 000 m. Vytvořil také světové rekordy v běhu na 5 km (1954), 20 km (dvakrát v roce 1951), 25 km (1952 a 1955), 30 km (1952) a v hodinovém běhu (dvakrát v roce 1951). Vyhrál také v roce 1950 mistrovství Evropy na 5 a 10 km.

V roce 1948 se Zátopek žení a za manželku pojímá oštěpařku Danu Ingrovou. Jejich společné vystoupení na XV. olympiádě v Helsinkách 1952 z nich rázem udělá nejznámější sportovní pár nejen v Československu. Zátopek získal tři zlaté medaile na všech vytrvalostních běžeckých tratích – v závodě na 5 i 10 km a v maratónu, do kterého navíc nastupuje poprvé v životě. Na všech třech tratích překonal olympijské rekordy. Dana Zátopková získává zlatou medaili v hodů oštěpem. Jejich popularita je ohromná. Národ, nejen strana, potřebuje svoje hrdiny. Režim se ho zmocnil. (Kosatík, 2015) Tento autor také k mnohým Zátopkovým pochvalným prorežimním vyjádřením a vystoupením (např. 10.5. 1950 k procesu s Miladou Horákovou v Rudém Právu) správně připomíná *„že od tváře režimu se podobné projevy loajality vyžadovaly víc než od jiných, koneckonců sám Emil se jimi pro budoucnost zavazoval nejvíc.“* (tamtéž, s. 116)

Za čtyři roky na XVI. OH v Melbourne v roce 1956 Zátopek startuje již jen v maratonu, kde ke svému velkému zklamání končí na šestém místě. Za dva roky ukončuje aktivní kariéru. Jak již bylo zmíněno, (od roku 1950) pracuje na ministerstvu národní obrany v oddělení tělesné přípravy vojsk. Nadále jezdí po celé republice na besedy, kde má propagovat armádní a socialistický sport. „*Chtěl běhat a závodit, a bral tedy na sebe i mimo atletiku úkoly, jejichž plnění mu to umožňovalo.*“ (Kosatík 2015, s. 118) Tyto úkoly ale Zátopek na sebe začal brát i v době, kdy již nezávodil, a tak je jeho počínání méně pochopitelné a (pro mnohé do jisté míry) omluvitelné.

V roce 1968 v rámci Pražského jara se staví za obrodný proces, podepisují s manželkou petici Dva tisíce slov. V srpnu Zátopek vystupuje v ulicích proti vstupu vojsk Varšavské smlouvy. Zajímavé je, co Kosatík (2015) uvádí v souvislosti s tímto odvážným angažmá Emila Zátopka v době v srpna 1968, kdy v ulicích Prahy doslova mezi tanky burcoval shromážděné davy k odporu proti okupaci sovětskými vojsky. Zároveň Zátopek po srpnové okupaci veřejnost upozorňoval, že by se Sovětský svaz z důvodu této agrese mít neměl právo účastnit se nadcházejících OH v Mexiku. „Nedovolte účast na hrách okupantům“ bylo jeho heslo, se kterým pravděpodobně přišel jako první. Podporu našel u tehdejšího předsedy ČSOV Emanuela Bosáka (1924-2011). Ten dokonce oficiálně navrhl Mezinárodnímu olympijskému výboru, aby byla zakázána účast všech sportovců zemí, jejichž vojska se okupace zúčastnila, tedy vedle SSSR i Bulharska, Polska, Maďarska a NDR. Bezúspěšně. Do Mexika nakonec jako čestní hosté jeli s československou výpravou i Emil a Dana Zátopkovi, nicméně režim se velmi obával, zda Zátopek veřejně nepohaní Sovětský svaz. Nic takového se ale nestalo, statečný postoj zde zaujala Věra Čáslavská a stala se tak jedním ze symbolů odporu proti totalitě (viz blíže kap. 5.4).

V roce 1969 se Zátopek připojuje k žalobě (L. Holeček, L. Pachman, P. Kohout, V. Škutina) na komunistického poslance Viléma Nového, kterým byli obviněni z podílu na smrti Jana Palacha. Za tyto postoje byl Zátopek dán kádrově k dispozici, později vyloučen z armády i tělovýchovy, jediné místo, které se jeho přátelům podařilo pro něj nalézt, bylo v podniku Stavební geologie. Pracoval manuálně jako dělník, mimo Prahu, domů se vracel jen na víkendy. (Zátopek a Zátopková 2016) Částečně rehabilitován je v roce 1975, kdy se smí vrátit jako administrativní síla do ČSTV.

Nicméně v té době se odhodlal k několika činům, které je dnes obtížné obhajovat. Jednak se demonstrativně před soudem omluvil Vilému Novému, odvolal svůj podpis na petici 2000 slov, na jaře 1977 odsoudil v televizi Chartisty jako politické dobrodruhy, „kteří se svou Chartou pokusili vrazit nůž do naší společné práce“ (Kosatík 2015, s. 263) nebo se v roce 1984 se v tisku podpůrně vyjádřil k bojkotu OH v Los Angeles. Sám k tomu napsal, že tím nechtěl získat lepší podmínky, ale ocitl se v rozporuplné situaci. (Zátopek a Zátopková 2016) To, že již počátkem nastupující normalizace byl vnímán jako ten, který „se kaje“ naznačuje archivní dokument ohledně odůvodnění návrhu na udělení milosti prezidentem Ludvíkem Svobodou (Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 300 680/71, viz. příloha č. 3).

Emil Zátopek, náš nejlepší atlet 20. století (vyhlášen v roce 1997), náš nejlepší olympionik historie (1999) umírá 21. listopadu 2000 v Praze po těžké nemoc ve věku 78 let.

Naprostá většina jeho vzpomínek je na to, jak prožíval své vítězství, nikoli komunismus. Přesto jeho neobyčejný život podle mne dobře ilustruje, že „byl rozdíl být idolem před rokem 1948 a po něm. Idol patří národu, běhá kvůli lidem. Ale Zátopkovy slávy se po roce 1948 zmocnil někdo jiný než národ, a sice režim.“ (Kosatík 2015, s. 117)

5.3 Jan Kodeš

1. března 1946 Praha (Obr. 5)

Jan Kodeš se narodil 1. března 1946 v Praze a patří k našim nejlepším sportovcům v historii. Je to bývalý profesionální český tenista, který reprezentoval Československo v letech 1966-1980. Je to doposud jediný český mužský vítěz wimbledonské dvouhry (v roce 1973). Vedle Wimbledonu zvítězil dvakrát na Roland Garros, (1970, 1971), dvakrát se probojoval do finále US Open (1971, 1973) Nejvýše postavený na žebříčku ATP pro dvouhru byl v září 1973 na 4. místě, ve čtyřhře pak na 12. místě (1979). Přičinil se o dvojnásobnou účast Československa ve finále Davisova poháru, přičemž ta druhá v závěru jeho kariéry skončila vítězstvím. Vyhrál řadu mezinárodních turnajů ve dvouhře i čtyřhře. Nejvýše postavený na žebříčku ATP pro dvouhru byl v září 1973 na 4. místě, ve čtyřhře pak na 12. místě (1979). Je nejúspěšnějším československým tenistou 60. a 70. let minulého století. Na československém žebříčku byl v mužské dvouhře na 1. místě v letech 1966–1977. V roce 1973 získal státní vyznamenání Za zásluhy a roku 1990 byl uveden do Mezinárodní tenisové síně slávy. Po skončení hráčské kariéry začal jako kapitán týmu pro Davis Cup. Zasloužil se o postavení nové Štvanice a stál u zrodu turnaje série ATP Tour v Praze. Byl též předsedou Českého tenisového svazu v letech 1994-1998.

Na příkladu jeho života i sportovní kariéry se dá názorně ukázat, jak obtížný úkol stál před sportovcem, který si byl od počátku vědom, že komunistickému režimu sloužit nechce,

současně nechce ani emigrovat, ale chce úspěšně reprezentovat vlastní zemi. A to ještě ve sportovním odvětví, které patřilo k „neoblíbeným“. Komunismus viděl po roce 1948 v tenise buržoazní sport bohatých, přežitek, který je spjat s touhou individua vyniknout, nikoli se zařadit do nově vzniklé masy dělníků a rolníků. Úspěch měly mít především kolektivní sporty. Na jedné straně se nový režim snažil, aby bylo na tenis více méně zapomenuto, na druhé straně mu díky vynikajícím úspěchům Jana Kodeše začal v 60. letech dělat tenis reklamu a prestiž na mezinárodním poli. Sám Kodeš poukazuje ve své autobiografii *Tenis byl můj život* (2006) na tento paradox, kdy mnozí českoslovenští komunističtí funkcionáři tenis podporovali, a díky tomu na rozdíl od ostatních okolních socialistických zemích patřil v tehdejší Československu k podporovaným a preferovaným sportům. „*Pravdou nejspíš je, že jim pomohla moje vítězství na mezinárodním mistrovství Francie na Roland Garros v letech 1970 a 1971.*“ (Kodeš in: Kolář 2006, s. 5)

Jan Kodeš se narodil v Praze v Karlíně do poměrně dobře situované rodiny, jako nejmladší ze tří dětí. Jeho otec byl známý advokát a matka v domácnosti, oba se věnovali rekreačně tenisu na dobré úrovni. Počátkem padesátých let byla rodina označena za reakčně – buržoazní a otec byl převelen do výroby jako svářeč v ČKD²¹. Rodině byl také zkonfiskován veškerý nemovitý majetek a byla nadále považována za politicky nespolehlivou. Otec, aby rodinu vůbec uživil, přijal také správcovství tenisových kurtů bývalé Čechie Karlín. Tam vodil syna sebou na kurty a přihlásil ho na fotbal, hřiště bylo hned v sousedství kurtů. Tenis začal hrát Jan jako devítiletý a po několik let dělal oba sporty současně. Specializace na jediný vrcholový sport, jak je dnes samozřejmostí, tehdy ještě neexistovala. Tenis hrál často se svojí starší sestrou Vlastou, která se v dospělosti stala opakovaně mistrní republiky. Kodeš se již v deseti letech stal vítězem Sportovních her pražské mládeže a přestoupil z Karlína do TJ Motorlet na Štvanici. V roce 1960 se stal Kodeš mistr republiky starších žáků. Nicméně cestu na střední školu měl velmi klikatou díky nekompromisním postojům jeho rodičů. Jako jediný ze třídy nenosil rudý šátek „*Do Pionýra tě nepustím! Svým způsobem to byl otcův protest proti vládnoucímu režimu.*“ (Kodeš in: Kolář 2006, s. 33) Jako syn živnostníka neměl být na střední školu přijat. Přes otcovy dávné přátelé z tenisu dodatečně nastoupil na gymnázium v Libni. V srpnu 1964 se

²¹ Českomoravská-Kolben-Daněk

stal dorosteneckým mistrem republiky (vyhrál tzv. Pardubickou juniorku). Ten rok nastoupil na Vysokou školu ekonomickou, kterou úspěšně dokončil v roce 1972. Od roku 1963 nastoupil do juniorského reprezentačního týmu a mohl se účastnit bojů o Galeův pohár, kdy juniorský tým nečekaně zvítězil poprvé od roku 1950, kdy se o tento pohár hrálo. V následujících dvou letech 1965–1966 byl hlavní oporou československé reprezentace, která na něm dvakrát zvítězila. Zde si také uvědomil, že na Západě je tenis, na rozdíl od sovětského bloku, vážený sport. V roce 1963 byl také nominován do reprezentačního týmu pro Davisův pohár. Svou Davis Cupovou dráhu nastoupil v roce 1966 v utkání proti Rakousku. Kodeš píše, že proti Francii s týmem odletěl i trenér Josef Caska, v 50. letech vězněný v Jáchymově. „*Nostalgicky vzpomínal na výjezdy s Jaroslavem Drobným, na zápasy, které sehráli po celé Evropě. Bolardt (Antonín, poz. aut.) ve funkci vedoucího výpravy napsal velice negativní posudek. Měl údajně špatný vliv na hráče a svým chováním nebyl vhodným příkladem pro uvědomělého socialistického sportovce. Nedoporučil jeho další výjezdy do zahraničí a Caska tím v reprezentaci skončil.*“ (Kodeš In: Kolář 2006, s. 75)

Kodeš v soutěži odehrál celkově 96 zápasů (60 dvouher a 36 čtyřher), z toho 59 vítězných. Byl členem družstva jak v roce 1975, kdy ČSSR hrála finále ve Stockholmu proti Švédsku 2-3, tak i roku 1980, ve kterém Československo jedinkrát zvítězilo (ve finále v Praze proti Itálii). V letech 1982–1987 byl nehrajícím kapitánem týmu. Když tenisoví odborníci sestavovali na konci roku 1966 žebříček nejlepších tenisových juniorů, zařadili Kodeše na třetí místo. Rok 1966 byl zlomovým rokem v kariéře Jana Kodeše – vstoupil do mužského tenisu a poprvé vyhrál mezinárodní turnaj v Bratislavě, hrál poprvé v Davisově poháru a změnil působiště – přestoupil do Sparty. Jeho přestup dokresluje tehdejší poměry velmi dobře – funkcionáři Sparty mu nabídli byt, peníze a dokázali zařídit, že jeho otec byl vyreklamován z ČKD a dostal místo v právním oddělení TJ Sparta na Letné. V témže roce získal Kodeš také titul Mistr sportu.

V roce 1968 se tenis jako první sport oficiálně zprofesionalizoval a tomu se musil přizpůsobit i náš tenis. Spory o peníze a snaha ČSTV o zachování amaterismu provázelo Kodešovu kariéru ještě mnoho let. Nicméně uvolněná atmosféra té doby pronikla i do sportu, na tenisová utkání začali chodit i nejvyšší státní představitelé.

Kodeš byl ale převážnou část roku na zahraničních turnajích, a tak stál díky tomu poněkud mimo dopad Pražského jara a srpnových událostí. „*Přiznám se, že situaci, která vznikla u nás doma, jsem tak trochu pustil ze zřetele. Odjeli jsem (na turnaj do Paříže, pozn. aut.) v pohodě, nikdo nám nedělal žádné problémy. Říkal jsem si, když Rusové přišli, zase za pár týdnů odejdou...*“ (Kodeš in: Kolář, 2006, s. 109) Sám k tomu velmi upřímně dodává, že měl v tomto směru štěstí v tom, že mu např. nikdo nenabídl k podpisu Dva tisíce slov a neohrozil si tak sportovní kariéru. „*Například 2000 slov Jsem stoprocentně přesvědčen, že kdyby v těch pár dnech, co jsem se vždycky otočil doma, někdo přišel a řekl: Hele, tady je podepsaný Zátopek a Čáslavská, tak bych je bez mrknutí oka podepsal taky. Ani bych to nečetl! ...Když o tom dnes přemítám, ani se neumím představit, do by se dělo, kdybych 2000 slov podepsal. Co by bylo dál? Nejspíš bych to odvolal, jako svůj podpis odvolali jiní. Abych vůbec nemohl hrát, asi by mi nic jiného nezbylo Dneska to tak cítím.*“ (Kodeš in: Kolář 2006, s. 115)

Od roku 1970 se Kodeš dostal mezi naprostou světovou tenisovou špičku. Ve Wimbledonu dokázal vyhrát ve dvouhře roku 1973, v semifinále byl v roce 1972 a ve čtvrtfinále v roce 1974. Na French Open zvítězil ve dvouhře v letech 1970–1971, čtvrtfinále hrál v sezónách 1972, 1973 a ve čtyřhře se probojoval do finále v roce 1977. Dvakrát hrál finále US Open ve dvouhře (1971, 1973). Mezi další úspěchy se řadí trojnásobné finále na mezinárodním mistrovství Itálie (1970–72), titul bez ztráty setu na mezinárodním mistrovství Španělska v Barceloně (1972), vítězství na turnajích v Kolíně nad Rýnem a v Bejrútu (1973), titul silně obsazeného turnaje v Madridu ve dvouhře (1975), v Basileji (1976) a 3x finále v Nice a Kitzbühelu. Mnoho turnajů vyhrál také ve čtyřhře. Nicméně ve svých vzpomínkách uvádí, že od roku 1971 se ÚV ČSTV snažilo všemožnými nařízeními omezovat možnosti hráčů vyjíždět za Železnou oponu a vydělat na tu dobu značné peníze na odměnách, protože to neodpovídalo zásadám socialistické tělovýchovy. Nicméně Kodeš měl v té době takové úspěchy, že se ho toto netýkalo. Současně si uvědomoval určitou paradoxní situaci, že tím, jak na sebe přitáhl pozornost české veřejnosti, začal být jakýmsi produktem socialistické tělovýchovy a dáván soudruhy za vzor pionýrům a svazákům. O jeho úspěchy se zajímali osobně předseda vlády Lubomír Štrougal i předseda ÚV ČSTV Antonín Himl. Díky těmto osobním kontaktům se mohl Kodeš zastat Martiny

Navrátilové, jeho podpora pomohla tomu, že ji soudruzi pustili na turnaj do USA, kde nakonec v roce 1975 zůstala.

V roce 1976 prohrál Jan Kodeš na mistrovství republiky v Ostravě s Tomášem Šmídem. Začínala jeho kariéru provázet různá zranění, byl mu nabídnut odchod ze Sparty. S Tomášem Šmídem ale ještě sehráli několik výborných turnajů v deblu. Své hráčské zkušenosti Kodeš ještě skvěle zúročil v roce v Daviscupovém utkání proti Švédsku v roce 1979.

V roce 1982 se stal po nátlaku funkcionářů ČSTV nehrajícím kapitánem Davis Cupu, podporoval naše mladé špičkové hráče včetně Ivana Lendlu. V druhé polovině osmdesátých let se ujal projektu na záchranu tenisu na Štvanici a výstavbě nového areálu pro tento sport. Po roce 1989 se následně rozhořely majetkové spory o tento areál mezi různými subjekty a státem a Jan Kodeš se nečekaně a nechtěně opět ocitl v centru dění. Většina lidí se k němu otočila zády.

Jan Kodeš je právem považován za jednoho z našich nejlepších sportovců všech dob. Jeho životní příběh dokazuje, jak nesnadné to měli českoslovenští sportovci v době totality – např. omezených devizových prostředků (proto se Jan Kodeš ani v době své největší slávy se nemohl zúčastnit Australian Open, letenky byly příliš drahé). Nebo že některý sport byl ideologicky přijatelný a jiný, jako tenis, naopak režimem považovaný za buržoazní. Svými úspěchy ale Kodeš změnil československý tenis jako nikdo před ním, ale přitom se nemusel příliš měnit on sám. Samozřejmě spolupracoval s ČSTV, např. k jeho předsedovi Antonínu Himlovi, vrcholnému pragmatickému komunistovi, měl dle svých vzpomínek dobrý, korektní vztah. Poskytl svými úspěchy režimu určitou legitimitu, nikdy ale nezašel podle svých výpovědí ani dostupných materiálů příliš daleko. Nebyl ani sportovec emigrant, jako např. Jaroslav Drobný, ani viditelný odpůrce režimu jako např. Věra Čáslavská. Se svým talentem ale dokázal naložit v době totality se ctí.

5.4 Věra Čáslavská

3. května 1942 Praha - 30. srpna 2016 Praha (Obr. 6)

„Málokterému sportovci na světě se podařilo to, co dokázala ona. Málokterému sportovci světa se podařilo, aby svůj triumfální úspěch z jedné olympiády ještě zvětšil na olympiádě následující. Byla mimořádnou osobností her v Tokiu v roce 1964, svou popularitu a světový ohlas ještě zvýšila na olympiádě v Mexiku 1968. Vyhrála v Mexiku všechno, jen na kladině byla druhá. Za ty čtyři zlaté medaile se stala nejúspěšnější sportovkyní olympijských her 1968 a ve stejném roce byla vyhlášena i nejlepší sportovkyní světa.“ (Hanousek, a Lacina 1987, s. 314-315)

V tomto roce ale také došlo k okupaci Československa pěti armádami a Čáslavská se dostala do soukolí totalitních dějin našeho národa. Stala se přímo symbolem statečnosti a odporu proti bezpráví.

Věra Čáslavská se narodila ve válečném období v Praze Karlíně do rodiny živnostníka (otec vlastnil malý obchod). Měla dvě sestry a bratra. Rodiče se dětem velmi věnovali a snažili se je rozvíjet v mnoha oblastech. Jednou z nich byl sport. Věra začala ve čtyřech letech chodit do baletní školy a záhy se svými sestrami začala vystupovat na veřejnosti s tanečně – akrobatickými čísly. Úspěch sklídily i na Pražském hradě, když je k sobě pozvala nejprve Hana Benešová a později Marta Gottwaldová. V sedmi letech se začala Věra věnovat krasobruslení. Později v patnácti letech se podařilo její matce kontaktovat tehdy československou gymnastickou šampionku Evu Bosákovou, která začala Věru trénovat. Záhy začala sklízet první úspěchy. V roce 1960 na OH v Římě byla členkou našeho gymnastického družstva, které získalo stříbrné medaile. Na mistrovství světa v Praze v roce 1962 vyhrála přeskok, ve víceboji jednotlivců skončila druhá a v prostných třetí. Československé družstvo získalo stříbrnou medaili. Na LOH v Tokiu 1964 získala zlatou medaili ve víceboji jednotlivců, v přeskoku a na kladině. Československé družstvo skončilo druhé. Dalších mnoho cenných kovů získala na ME i MS. O rok později na mistrovství Evropy v Sofii získala pět zlatých medailí²². Na mistrovství Evropy v Amsterdamu 1967 získala všechny zlaté medaile ve všech disciplínách. V té době pracovala v dokumentačním oddělení v ČSTV, kde dostávala kvůli tréninkům určité výhody.

Rok 1968 a obrodný proces změnil život Věry Čáslavské zásadním způsobem. Podepsala jako jedna z nejznámějších tváří manifest Dva tisíce slov. Samotný 21. srpen ji zastihl na předolympijské přípravě v Šumperku. Jako o signatářku zmíněné petice o ni měli trenéři strach, a tak ji ukryli v Jeseníkách, kde se připravovala v naprosto primitivních podmínkách. Ostatně ČSOV řešil, zda vůbec obešle po invazi naše sportovce na OH, konané v říjnu toho roku, a to zejména po protestech, které adresovali naši představitelé ČSOV ohledně napadení Československa Sovětským svazem MOV. Nakonec po poradě s KSČ odjela početná výprava našich olympioniků. (Český olympismus, kol. autorů 1999) Svoji roli určitě sehrálo

²² bradla, kladina, prostná, přeskok, víceboj

to, že neúčast Čáslavské jako jedné z nejlepších sportovkyň, by bylo negativně hodnoceno celým světem, a dopadlo by to nepříznivě na hodnocení naší politické situace.

Před odjezdem byla olympijská výprava přijata na Hradě a ústy Čáslavské bylo našim politikům slíbeno, že udělají pro vlast vše. Takto ji vyzývala i veřejnost, „porazte Rusy tím jediným způsobem, který nám zbývá“ (Kosatík 2012).

Na OH čelila Čáslavská ohromnému mediálnímu i diváckému zájmu. Prostřednictvím jejích nádherných sportovních výkonů sledoval náš okupovaný národ celý svět, její souboje se sovětskými reprezentantkami patřily mezi nejmotivněji prožívané tiskem i veřejností. Její tichý protest se zapsal do sportovních i politických dějin novodobé historie (Kosatík 2012). Když na prostných obsadila první místo spolu se sovětskou gymnastkou Larisou Petrikovovou, při sovětské hymně sklonila a odvrátila hlavu, aby neviděla stožár se stoupající rudou vlajkou. Jako by zde napodobila svůj sportovní i lidský vzor gymnastu Aloise Hudce, který též symbolicky dokázal ve vypjaté olympijské atmosféře v Berlíně 1936 pokořit totalitní moc. (tamtéž)

V Mexiku Čáslavská také uzavřela manželství s atletem Josefem Odložilem. Později se jim narodily dvě děti. V roce 1968 byla zvolena nejlepší sportovkyní planety a druhou nejslavnější ženou světa.²³ Diváci na XIX OH v Mexiku pochopili Věru Čáslavskou jako symbol touhy po svobodě a odvahy člověka za ni bojovat. Okupovaný a porobený československý národ také. Prezident Svoboda posílá blahopřejný telegram a 31. října 1968 mu za něj děkují osobním dopisem rodiče Věry Čáslavské. Děkují mu za krásná, povzbuzující slova, kterými ocenil výkony jejich dcery (Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 041144/68, viz. příloha č. 5) Po návratu byli úspěšní sportovci přijati na Pražském hradě. Čáslavská se mezi nimi těšila výsadnímu postavení. Přivítali je prezident Ludvík Svoboda spolu s dalšími představiteli obrodného procesu Dubčekem, Smrkovským a Černíkem.

S nastupující normalizací se od jejích úspěchů ale začali normalizační politici a sportovní činovníci odvracet (Český olympismus, kol. autorů 1999). Během normalizace byla však Čáslavská nadále vzorem pro nerezignující část našeho národa. Pro tu rezignující tomu bylo

²³ první byla Jacqueline Kennedyová

přesně naopak. V Archivu KPR je např. dopis (Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 046114/68), viz. příloha č. 4) Jana Nováka z 20. prosince 1968, který adresoval prezidentu Svobodovi s tím, že snaha paní Odložilové – Čáslavské vetřít se do prezidentovy přízně je urážka jeho osobnosti a jako budovateli našeho státu by to neměl připustit.

Věra Čáslavská na rozdíl od jiných známých osobností ani přes značný nátlak neodvolala svůj podpis pod peticí Dva tisíce slov ani neučinila veřejné doznání svých chyb v Rudém Právu. Díky tomu ji vyhodili v roce 1971 z tělovýchovy, tím přišla o práci, dokonce se živila jako uklízečka, jako zaměstnankyně OPBH²⁴ chodila mýt činžovní domy v Nuslích a na Pankráci. Nesměla cestovat do zahraničí (výjimečně byla oficiálním hostem na OH v Mnichově 1972), sledovala a vyslýchala ji opakovaně StB. „*Tento režim s úspěšnými sportovci pracoval, jako kdyby byli jeho vlastnictvím: za naše peníze si se, soudruhu, vypracoval, tvými medailemi se tedy budeme chlubit hlavně my a naše socialistická tělovýchova. Opustíš-li nás, zahyneš.*“ (Kosatík 2012, s. 47) Čáslavská mohla alespoň vystudovat FTVS, v roce 1974 začala trénovat pod hlavičkou ČSTV mladé gymnastky. Až v roce 1979 ji na dva roky s manželem dali povolení vycestovat do Mexika, kde trénovala gymnastické družstvo.

Do veřejného života se Věra Čáslavská směla navrátit až s příchodem svobody v roce 1989. 24. listopadu promluvila k demonstrantům na Václavském náměstí. Byla kontaktována Václavem Havlem, dostala od něj několik nabídek. Vybrala si práci v jeho týmu, byla mu poradkyní v oblasti sociální, zdravotní a sportovní. Stala se též předsedkyní ČSOV (později ČOV od 1993) a členkou MOV. Její pracovní vytížení bylo značně vyčerpávající, také v důsledku rodinné tragédie v roce 1993 podlehla vážným duševním obtížím, byla dlouhodobě hospitalizovaná a žila zcela v ústraní. Několik posledních let před svojí smrtí se opět vrátila do společenského života. Zemřela po těžké nemoci v Praze dne 30. srpna 2016.

„Dokázala mnohem víc, než normálně zmůže úspěšný sportovec. Ten často zvládne probudit v lidech kladné emoce, například hrdost na svoji zem, nebo dokonce lásku k ní. Ale Věra Čáslavská se stala něčím víc než idolem, jehož prostřednictvím si jiní prožívají vztah

²⁴ Obvodní podnik bytového hospodářství.

ke své vlasti. Aniž na to spotřebovala jediné slovo, znázornila, jak se mohou chovat.“

(Kosatík 2012, s. 230)

6 Diskuze

Demokratické i totalitní režimy 20. století si uvědomovaly značný potenciál, který právě tělesná kultura má na formování života člověka v moderní době. Možná ještě zajímavější, než konkrétní výsledky působení jednotlivých ideologií na poli tělovýchovy a sportu, je poznatek, že velice často vědomě či nevědomě navazovaly na své předchůdce, od kterých se toužily tolik distancovat. Například Tyršovo cvičení, které mělo povzbuzovat češství a národní hrdost a emancipaci na Rakouské říši, bylo odvozeno z německé tradice turnerovských hromadných tělovýchovných vystoupení. Nebo „*Příklad dělnické olympiády a komunistické spartakiády ukazuje, že tělovýchovná levice kopírovala tělesný habitus Sokola, zároveň se ale od něj snažila ideologicky co nejvíce oddálit.*“ (Roubal 2016, s. 91)

Diplomová práce poukázala na to, jak se často při střetu s totalitní mocí mnohá dilemata jednotlivých sportovců nebo činovníků klubů a tělovýchovných jednot opakovala nebo si byla podobná. Např. ČSOS byla rozpolena při rozhodování, jestli se účastnit LOH v Berlíně 1936. Zda lze za daných poměrů v Německu vůbec podpořit olympijskou myšlenku přátelství a sbatření mezi národy. Vždyť touto svojí účastí se Sokol bude diskreditovat, protože spíše než myšlenky olympismu podpoří vzrůstající sebevědomí hitlerovského státu. Stejně tak se část Sokolů odmítla podílet po Únoru 1948 na přípravách XI. sletu. Mnozí správně předpokládali, že může být lehce zneužit komunistickou mocí, a vyzývali proto k jeho bojkotu. Jiní naopak i při vědomí toho, že to tak bude, poukazovali na odpovědnost k cvičencům i národu za jeho uskutečnění. (Roubal 2016) A obdobně tomu bylo od i od počátku 50. let, v období po násilné likvidaci celého Sokola (v roce 1952) a po evidentní perzekuci mnoha jeho bratří a sester. Někdy dokonce titíž sokolští činovníci stáli před otázkou, zda se podílet na přípravě spartakiád, které se měly stát novou nadějí komunistického sportování, nebo se zcela vzdát sokolské práce. Navíc „*mnohé z konfliktů, jež pramenily z rozdílných strategií vůči komunistické moci, se dohrávaly ještě o desítky let později, a to jak v exilu, tak na domácí půdě, zejména během pokusů o obnovení Sokola v letech 1968 a 1989.*“ (Roubal 2016, s. 107)

Tyto rozpory se pochopitelně promítaly také do konkrétních každodenních životních rozhodování jednotlivých sportovců v totalitárním Československu. Vrcholový sport se stal

po druhé světové válce tak finančně náročným, že pouze komunistická strana prostřednictvím státních subvencí (nejprve v AKT) mohla jeho protagonistům zajistit v takovém měřítku potřebné zázemí. Konflikty s vlastním svědomím, zejména pokud sportovci nebo činovníci s plným vědomím cítili, že slouží svými výkony prezentací totalitního režimu, tak byly nevyhnutelné. Zpětně o nich dnes mluví jen málokdo.

Ukázalo se, že o těchto morálních ústupcích spíše otevřeněji ve svých pamětech hovoří ti, kteří si určitý distance od této moci dokázali udržet. Např. Jan Kodeš dokresluje tehdejší poměry velmi dobře při svém přestupu do Sparty v roce 1966 – funkcionáři Sparty mu nabídli byt, peníze a dokázali zařídit, že jeho otec byl vyreklamován z ČKD a dostal místo v právním oddělení TJ Sparta na Letné. Kodeš sám přiznává, že tím, jak byl převážnou část roku na zahraničních turnajích a stál díky tomu poněkud mimo dopad srpnových událostí, měl v tomto směru štěstí. Nikdo mu například nenabídl k podpisu Dva tisíce slov, a tak nemusel stavět svou morální integritu proti své sportovní kariéru (Kodeš, 2006).

Tato diplomová práce se tak pokusila ilustrovat, jak je velmi obtížné být statečný v takto obtížné době. Ještě obtížnější je pro každého, a tedy i pro sportovce si přiznat, že to tak nebylo.

Jak bylo uvedeno, např. Emil Zátopek pracoval na ministerstvu národní obrany a praktiky strany dobře znal. Vždyť proti ní odvážně bránil svého kolegu běžce a kamaráda Stanislava Jungwirtha (1930-1986), kterému hrozilo, že nebude moci závodit na OH kvůli svému politicky perzekuovanému otci. Přesto však Zátopek v roce 1953 podepsal na žádost soudruhů přihlášku do KSČ, aby tím jako hrdina země prokázal svůj vztah k vlasti a pracujícím lidu (Zátoková, Zátopek 2016). Tato kniha vzpomínek manželů Zátokových, která má 597 stran, však bohužel neobsahuje žádnou hlubší reflexi pocitu morálních dilemat. Zátopek nekomentuje ani svoje vystoupení v Čs. televizi proti chartistům v roce 1977 nebo svůj podpis Anticharty. Snad ovšem nejvýstižněji situaci a složitost té doby až téměř nemožnost pro špičkového sportovce tomuto tlaku odolat, vystihuje podle mého vzpomínka na historiku z rodinné návštěvy z doby těsně po návratu z Helsinek 1952. Manžele Zátokovi navštívili jejich příbuzní z Moravy, jejichž jediný syn padl v zahraničním odboji. Oni si jim stěžovali na nevděk nového režimu k těmto bojovníkům. Emil Zátopek si naopak stěžoval na značnou mediální vytiženost s ohledem na své fenomenální úspěchy, které se ale nesmí

vyhnout. Jeho teta mu odpověděla: „*To je snadné...Začni špatně běhat, prohraj pár závodů, a budeš mít klid.*“ *A Emil ji váhavě odpověděl: „Když já ale běhám hrozně rád.*“ (Zátopková a Zátopek, 2016, s. 244)

Snad o to obdivuhodnější je v soukolí totalitních režimů etika těch nepodlomených, např. Věry Čáslavské. Tyto statečné osobnosti našich moderních dějin – vrcholoví sportovci, sokolští činovníci nebo sportovci činní v odboji za druhé světové války by mohli kladně motivovat dnešní žáky a studenty. Představení jejich životních příběhů v rámci výuky dějepisu a tělesné výchovy na základních a středních školách by mohlo přispět k zájmu o naše soudobé dějiny a současně podnítit snahu napodobit jejich sportovní vítězství. V rámci projektové výuky by bylo například možné na základě vzpomínek a vyprávění pamětníků rekonstruovat některé pozapomenuté nebo neznámé sportovní osudy. Ale i osudy obyčejných lidí, kteří svému odmítavému postoji k totalitě dokázali obětovat i svůj možný sportovní úspěch. Tyto životní příběhy by se mohly stát pro současnou generaci žáků morální inspirací.

Závěry

Demokratický rozvoj tělesné kultury v naší mladé republice rázně ukončila nacistická okupace. S politickými zásahy do sportovního prostředí na ní o deset let později „úspěšně“ navázala komunistická totalita. Manipulací veřejnosti prostřednictvím sportu lze dobře vysledovat mnohé podobné nebo shodné rysy. Oba režimy toužily všechno řídit, sport a tělovýchovu nevyjímaje, oba při tom využívaly nátlaku, strachu a donucování, ten nacistický se nebál často sáhnout i na samotné životy sportovců.

Všechny totalitní režimy mají vždy v zásadě stejný cíl. Především úplné ovládnutí společnosti a následné udržení si co možná největší kontroly nad ní. Ať už jde o oblast školství, kultury, politického prostředí, ale i právě sportu. Jehož vliv a význam v průběhu 20. století stále rostl. Školství a sport patří pro totalitní režimy mezi nejdůležitější složky, kterými mohou formovat a utvářet novou generaci občanů dle svého obrazu. Zároveň komunistický režim dokázal vždy umně využít významné sportovní úspěchy k celostátní propagandě jeho „nadřazenosti“ v rámci politického soupeření Studené války. I díky tomu však bylo sportovní prostředí jedno z mála, kde východní blok držel krok se Západem.

Hlavním úkolem této práce bylo blíže přiblížit čtyřicet let komunismu v československém sportovním prostředí, které v této nelehké době vstupovalo často i do událostí celospolečenských. Blíže zkoumána byla následující témata: sjednocení československé tělovýchovy a sportu, spartakiády jako fenomén své doby, československé olympijské hnutí v době komunistické totality, situace sportu mezi léty 1968–89. Další kapitoly se pak již zaměřovaly na příklady konkrétních zásahů státní moci do sportu.

Výrazné politické zásahy se projevíly obzvlášť v hokejovém prostředí. Nejznámější příklad je bezesporu vykonstruovaný proces s hokejovou reprezentací z roku 1950. Tehdy arogantní státní moc svými zásahy zničila kariéru (a často i život) nejlepším sportovcům své doby. Důvodem byly částečné obavy z útěku do exilu, ale také prostá lidská hloupost a závist úspěchu. Dalším významným politicky motivovaným zásahem na sportovním poli bylo rozhodnutí, z loajálních důvodů k SSSR, o neúčasti našich sportovců na XXIII.

olympijských hrách 1984 v Los Angeles, což pro značnou část našich sportovců znamenalo doslova sportovní tragédii, s kterou se nedokázali vyrovnat po celý zbylý život.

Práce dále v biografické části představuje životní příběhy jednotlivých sportovců (sportovních činovníků) a na jejich příkladech dokládá, jak různorodě jednotlivý z nich přistupovali k napojení na komunistický režim. Je však důležité si uvědomit, že na rozdíl od státu západního charakteru s občanskou svobodou, prostředí oklešťující lidskou svobodu vyžaduje od sportovců i přirozené projevy loajality. Z lidského hlediska musíme chápat, že pro sportovce je sport obživa i životní náplň. Na druhou stranu, před výraznými poklesky morálních hodnot nesmíme zavírat oči nebo je obhajovat.

Kössl, Štumbauer a Waic (1994, s. 175) uvádějí, že *„tělesná výchova sport nepodlehly takové devastaci jako ostatní oblasti života společnosti. Přestože mocní minulých let žádali od sportovců, aby svými úspěchy potvrdili přednosti socialismu, snažili se jim vytvořit více či méně podmínky odpovídající vrcholným výkonům.“*

Po prozkoumání archivních dokumentů i příslušné literatury v rámci této diplomové práce zastávám názor, že sport a tělovýchova jako celek byla možná ušetřena nejhoršího, ale jednotliví aktéři (např. na mnoho let nespravedlivě uvěznění českoslovenští hokejisti) nikoli. Jejich životní osudy lze interpretovat jako zneužití totalitní moci, a na to by se nemělo nikdy zapomenout.

Post Scriptum

Na základě studia archivních materiálů Archivu Kanceláře prezidenta republiky (viz. příloha č. 6) a Státního archivu – Archivu bezpečnostních složek jsem zjistil, že na rozdíl od tvrzení autorů Koláře a Kalouse, že „většina odsouzených hokejistů byla propuštěna na amnestii v roce 1955.“ (Kalous a Koláře 2015, s. 87), odlišnou historickou skutečnost. Členové skupiny odsouzených hokejistů byli propuštěni především na základě jim udělených individuálních milostí prezidentem republiky Antonínem Zápotockým ze dne 3. ledna 1955, a nikoliv na základě amnestie ze dne 9. května 1955. Pravda je pouze, že Antonín Bubník a Stanislav Konopásek byli již částečně amnestováni na základě amnestie ze dne 4. května 1953. A Stanislavu Konopáskovi byl zbylý trest prominut pravděpodobně až v rámci amnestie 9. května 1955, ale toto se mi nepodařilo v archivech dohledat.

Jednoznačně zde šlo o individuální udělení milostí, nikoli o amnestii. Amnestie, která se ve vyjmenovaných trestných činech na potrestané vztahuje plošně, byla v roce 1955 vyhlášena až poté – dne 9. května.

Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny

1. Archiv bezpečnostních složek, fond Vyšetřovací spisy – centrála, a. č. V-2654 MV. Trestní oznámení 20. 7. 1950
2. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. T-4865/54, 31. 12. 1954 (věc – Rozhodnutí prezidenta republiky o udělení milosti Augustinu Bubníkovi, Vladimíru Kobranovovi, Bohumilu Modrému a dalším.)
3. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 300 680/11, 28. 10. 1971 (věc – Informace k žádosti o milost pro Emila Zátopka)
4. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 046114/68, 20. 12. 1968 (věc – dopis Josefa Nováka pro prezidenta republiky)
5. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 041144/68, 11. 11. 1968 (věc – dopis rodičů Věry Čáslavské pro prezidenta republiky)
6. Archiv Poslanecké sněmovny [online], Stenoprotokoly – 34. schůze, 14. 07. 1949 [cit. 2019-11-20].
Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/034schuz/s034001.htm>
7. Archiv Poslanecké sněmovny [online], Stenoprotokoly – 69. schůze, 12. 12. 1952 [cit. 2019-11-20].
Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/069schuz/s069002.htm>
8. Archiv Poslanecké sněmovny [online], Stenoprotokoly – 15. schůze, 20. 12. 1956 [cit. 2019-11-20].
Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/015schuz/s015013.htm>

Literatura

BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987.

ČERNÝ, Václav, OBRTILOVÁ, Nora, ed. *Paměti 1945-1972*. Vyd. 2., rozš. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-036-5.

DOVALIL, Josef. *Olympismus*. Praha: Olympia, 2004. ISBN 80-7033-871-7.

FEIERABEND, Ladislav Karel. *Soumrak československé demokracie. Díl II*. Londýn: Rozmluvy, 1988.

GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK, ed. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2035-2.

Ivan a Jiří LACINA. *Naši slavní sportovci*. Praha: Albatros, 1987. ISBN 198713-749-87

HAVRÁNKOVÁ, Hana. *Český olympismus: 100 let*. Praha: Olympia, 1999. ISBN 80-7033-579-3.

HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-485-4

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HRABINEC, Jiří. *Tělesná výchova na 2. stupni základní školy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3625-2.

HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty pedagogických a filozofických fakult studijního oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů – dějepis*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

IVANOV, Angel. *Antikomunismus a olympijské hnutí*. Praha: Olympia, 1987.

JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. V nakl. Leda 2., opr. vyd. Přeložil Jan ČULÍK. Voznice: Leda, 2014. ISBN 978-80-7335-335-3.

JOHNSON, Paul. *Zrození moderní doby: devatenácté století*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0694-X.

JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. V Praze: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-025-9.

KALOUS, Jan a František KOLÁŘ, ed. *Sport v komunistickém Československu 1945-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. ISBN 978-80-87912-38-6.

KOSATÍK, Pavel. *Emil Běžec*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Knižní klub, 2015. ISBN 978-80-242-6297-0.

KOSATÍK, Pavel. *Věra Čáslavská: život na Olympu*. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2630-7

KÖSSL, Jiří. *Dějiny československého olympijského hnutí*. Praha: Olympia, 1977.

KÖSSL, Jiří, František KRÁTKÝ a Jaroslav MAREK. *Dějiny tělesné výchovy II*. Praha: Olympia, 1986.

KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek. *Vybrané kapitoly z dějin české tělesné kultury od roku 1774 po současnost 3. díl*. Praha: Agentura L print, 1994

KVAČEK a kol.: *Dějiny Československa II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-21070-8

LAUFER, Josef. *Padesát let v našem sportu*. 2. vyd. Ilustroval Jiří HEJNA. Praha: Mladá fronta, 1957.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl XXIII. Praha: J. Otto, 1905

PERÚTKA, Jaromír. *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*. Bratislava: Šport, 1980.

Připraven k práci a obraně vlasti! Padesát let československého sportu v totalitní společnost. Kolektiv autorů. Katalog k výstavě. Praha: ÚSTR, 2014. ISBN 978-80-87912-01-0

ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2537-1.

Sportovní sláva: kniha o slavných postavách socialistického sportu. Praha: Olympia, 1971.

ŠKUTINA, Vladimír a Robert BAKALÁŘ. *Ztracená léta: příběh hokejového zločinu*. Pardubice: Helios, 1990. ISBN 80-85211-00-9

UHLÍŘ Boris Jan, WAIC Marek. *Sokol proti totalitě*. Praha: UK FTVS, 2001

VLK, Gustav a Karel GUT. *Zlatá kniha hokeje: z dějin československého ledního hokeje*. Praha: Olympia, 1978.

WAIC, Marek. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa 2.*, rozšířené a upravené vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3952-9.

ZÁTOPKOVÁ, Dana a Emil ZÁTOPEK. *Náš život pod pěti kruhy*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2599-9.

Časopisy

DRCHAL, Václav. Smutné výročí: Před 80 lety hnali Slováci Čechy domů. *Euro*. Praha: Lidové noviny, 1998, 2019/12. ISSN 1212-3129

HOMOLOVÁ, Marie., Sestra náčelnice. *MF DNES* 15.1 2018, s. 40. ISSN: 1210-1168

KOLÁŘ, František. Odveta za Moskvu. *Dějiny a současnost: kulturně historické revue*. Praha: Lidové noviny, 1959, 2006/6, s. 32-35. ISSN 0418-5129

Rudé právo. Vláda ČSR k událostem v noci ze dne 28. a 29. března 1969., 31. 3. 1969, s. 2.

SMETANA, Vít. Tvrdě proti primadonám. *Dějiny a současnost: kulturně historické revue*. Praha: Lidové noviny, 1959, 2006/6, s. 36-39. ISSN 0418-5129

Internetové zdroje

VÁLEK, Jakub. *Specifika emigračních vln československých vrcholových sportovců v letech 1948–1989* [online]. Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci: Česká kinantropologie, 2011 [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <https://adoc.tips/specifika-emigranich-vln-eskoslovenskych-vrcholovych-sportov.html>

DOSTÁL, Václav. *Provazníková a Šotola o Sokolu* [online]. 1988 [cit. 2019-06-06]. Dostupné z: <https://adoc.tips/marie-provaznikova-to-b-y-l-s-okol-pedmluva.html>

Obrázky

1. Olga Fikotová. In: *Blesk.cz* [online]. [cit. 2019-07-04]. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/galerie/sport-vip-sport/241739/nejznamejsi-pribeh-z-olympiady-olga-fikotova-si-lasku-vyvzporovala-i-pres-zakaz-komunistu?foto=1>
2. Bohumil modrý. In: *Archiv bezpečnostních složek – fond státního soudu Praha – V_2654_MV*. [cit. 2019-12-04].
3. Marie Provazníková. In: *MF DNES* [online]. [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://www.pressreader.com/czech-republic/mf-dnes/20180115/282948155635568>
4. Emil Zátopek. In: *Cs.wikipedia.org* [online]. [cit. 2019-10-06]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Emil_Z%C3%A1topek_redux.jpg
5. Jan Kodeš. In: *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/sport/ostatni-sporty/obri-bojkot-zmenil-tenis-wimbledon-1973-poznamenal-boj-o-moc.A130626_143959_In-sport-ostatni_mih
6. Věra Čáslavská. In: *Ctidoma.cz* [online]. [cit. 2019-11-15]. Dostupné z: <https://www.ctidoma.cz/fotogalerie/2018-09-17-vera-caslavska-kuc-44224>

Seznam používaných zkratk	
ATK	armádní tělovýchovné kluby
ČKD	Českomoravská-Kolben-Daněk
ČOS	Československá obec sokolská
ČOS	Československá obec sokolská
ČSOV	Československý olympijský výbor
ČSR	Československá republika
ČSTV	Československý svaz tělesné výchovy
DTJ	Dělnická tělovýchovná organizace
FDTJ	Federace dělnických tělocvičných jednot
FIG	Fédération Internationale de Gymnastique
KČT	Klubu českých turistů
KSČ	Komunistická strana Československa
LOH	Letní olympijské hry
MOV	Mezinárodní olympijský výbor
NHL	National Hockey League
OH	olympijské hry
OPBH	Obvodní podnik bytového hospodářství
OSVO	Obec sokolská v odboji
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
STO	Slovenská tělovýchovná organizace
SÚTVS	Státní úřad pro tělesnou výchovu a sport
SVTVS	Státní výbor pro tělesnou kulturu a sport
ÚV ČSTV	Ústřední výbor Československého svazu tělesné výchovy
VB	Veřejná bezpečnost
YMCA	Young Men's Christian Association
YWCA	Young Women's Christian Association
ZOH	zimní olympijské hry

Seznam příloh

Příloha 1 – Archiv bezpečnostních složek, fond Vyšetřovací spisy – centrála, a. č. V-2654 MV. Trestní oznámení 20. 7. 1950 (ukázka z podstaty obvinění)

Příloha 2 – Rudé právo. Vláda ČSR k událostem v noci ze dne 28. a 29. března 1969., 31. 3. 1969, s. 2.

Příloha 3 – Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 300 680/11, 28. 10. 1971 (věc – Informace k žádosti o milost pro Emila Zátopka)

Příloha 4 – Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 046114/68, 20. 12. 1968 (věc – dopis Josefa Nováka pro presidenta republiky)

Příloha 5 – Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. 041144/68, 11. 11. 1968 (věc – dopis rodičů Věry Čáslavské pro presidenta republiky)

Příloha 6 – Archiv Kanceláře prezidenta republiky, č. j. T-4865/54, 31. 12. 1954 (věc – Rozhodnutí presidenta republiky o udělení milosti Augustinu Bubníkovi, Vladimíru Kobranovovi, Bohumilu Modrému a dalším.)